

К.М. Тищенко

СХІДНИЙ СВІТ В УКРАЇНСЬКІЙ ТОПОНІМІЇ¹ (ІІІ. Алтайський світ)

У ДРУГІЙ ЧАСТИНІ огляду подано топооснови географічних назв України з очевидними або імовірними аналогіями з алтайськими (тюркськими і монгольськими) назвами. Незважаючи на ближчість до нас у часі цього пласту топонімії, порівняно з двома попередніми, різні частини його досліджені нерівномірно. Наприклад, за словами О. Баскакова, «етимології печенізьких етнонімів і антропонімів – рудиментів мови, яка не зберегла іншого реального сліду і літературних пам'яток, безумовно, мають суб'єктивний абстрактний характер. Вони являють собою переважно лише здогади, імовірні гіпотези як „можливі розв'язки певних невизначених рівнянь” [Дмитриев, 1958] з опорою лише на відповідні закономірності, збережені в літературних пам'ятках давніх і середньовічних, а також сучасних тюркських мов» [Баскаков 1985, 57–58].

Натомість кримська частина алтайських топонімичних відповідностей ґрунтовно досліджена на добре документованому матеріалі А. Білецьким (грецькі назви) і спеціально – В. Бушаковим (етномовні складники всієї історичної топонімії Криму). Як видно з дальшого викладу, не раз традиційні кириличні записи кримських топонімів виводять на можливі східні відповідники топооснов у системі топонімії України (*Ворон Км < форон г ринок, – отже, звідси можливі й Вороніж См та ін.; канава Пугача Км < негаді г колодязь, – отже, можливо, також Пугачове См; Карабі-Яйла Км < хараб а ‘зруйнований’, – отже, також Карабіївка Хм, Карабинівка Дп, Чг; Курман Км < курбан а жертва, – отже, також Курмани См тощо*).

(Скорочення: а – арабське (або форма, виникла в арабів), аз – азербайджанське, а єг. – арабське в Єгипті, алт – алтайське, башк. – башкирське, гу – гінді, урду, ір – іранське, інд – індійське, ісп. – іспанське, каз – казахське, кипч. – кипчацьке, курд. – курдське, лит. – литовське, мад. – мадярське, монг. – монгольське, н. – ногайське, п. – перське, па. – персько-арабське, рос. – російське, слов. – слов'янське, согд. – согдійське; ст. – старе, стягн. – стягнена форма, т. – тюркське, та. – тюрксько-арабське, тадж. – таджицьке, тат. – татарське, тп. – тюрксько-перське, тур. – турецьке, туркм. – туркменське, узб. – узбецьке; Вл, Вн, ІФ, Кв, Жт, Чг... – області України; Бу – Білорусь, Мо – Молдова, Рl – Польща, РФ – Росія, Cz – Чехія; ^ – сусіднє село.)

ІІІ. АЛТАЙСЬКИЙ СВІТ

(444 відповідності)

Зажурилась Україна, що нігде прожити:
Гей, витоптала орда кіньми маленькі діти!
Ой маленьких витоптала, великих забрала,
Назад руки постягала, під хана погнала.

Українські народні пісні. –
Т. 1. – К., 1955. – С. 27

¹Продовження. Початок у № 3, 2009.

Апелятиви тюркські: акача орач, акт(ан) кінь, бакмак дивитися, балакер глечик, барик худорлявий, батак болото, башилик, бай + баг, берік дарунок, більмек розуміти, будак гілка, пон день, доган сокіл, канил шкапа, кашкар баран, керт(ме) зарубка, кий(и) узбережжя, киличей посол, куба буланій, кур будувати, сай річка, тел молодняк, токмак ціп, туз сіль, тулі повний, чавун, шишак шолом.

Етніоніми тюркські: Абаши, акацір, арнавути албанці, берендеї, Боут (Могут), вар-гун, гун, Есетел, кабар, капан, карабай, карлук, ковуї, кувіар, кидані, кулас, Кулоба, кумани половці, кулугур, огур, Охсун, моголи монголи, обри авари, печеніги, Сабир, Сувар, табгач, Тазик, талмат, толмач, торки, туми метиси, турки, угуз огуз, Улашевичі, улучи, хозари, хуни гуни, чулут хозари.

Імена власні булгар: Аспарух, Баян, Винех, Гостун, Твірем, Телес, Тервель.

Імена власні гунів: Басих, Ерекан, Іллірик, Тираніс.

Імена власні історичних осіб: Бабур, Барджіль, Бату, Болах, Боняк, Гзак, Гирай, Денізех, Ірник, Кобан, Кобяк, Кончак, Котрага, Кочій, Кубрат, Кулдіур, Кура, Моначук, Орхан, Оря, Осалук, Отрак, Севар, Сирчан, Совінех, Тугортак Тугоркан, Тамірхан, Тугай, Тудор, Урусоба, Чагри, Чули, Шарукан, Хантемир.

Імена власні половців: Айдар, Алтунопа, Багрим, Беглюк, Калотан, Карлий, Китанопа, Саймчуга, Самогур, Сантуз, Тетій, Турбей, Улан, Чемгура.

Імена власні хозарів: Башту, Тармач, Чорбан.

Імена власні чорних клобуків: Бендюк, Каракоз, Карас.

Імена власні тюркські: Алл, Баглан, Базан, Бай, Бакий, Балта, Батур, Бокей, Булгак, Бургут, Бури, Гьорогли, Дурди, Клич, Колча, Корогли, Кутлук, Мавлют, Миртемир, Олбырь, Сати, Себют, Темир, Тугай, Учкун, Худай + ли, Яраш.

Іслам (тюркські назви): Анна п'ятниця, Баймат, Баят + Алі, Бегмат, Берді, Галі, тюльпан торбан.

Прізвиська людей тюркські: Бульга рос невіглас, Годун дурний, дашик чванько, делі буйний, керен глухий, кокура лайливий, колокута метушливий, курак порожняк, куруз шалений, соймаон спритний, солтик кульгавий, сокир кривий, талалай загинайко, Телеляш балакун, Шалли жменя, Шеремет шахрай, Шульга.

Суспільне життя тюрків: ант, аул, байрак, Баламут інтриган, бариши прибуток, базилик ставлення печатки, Бокей борець, болдир метис, болкун полонений, Булган підбурювач, бурдук бурдюк, дадак дідусь, Джюра друг, калта калитка, коций раб, кувчи знахар, кудаш діти одного батька від різних матерів, Озден вільний, сати продаж, табір, тавра родичі, таль заручник, тек родовитий, текин князь, Токтакул залишений в живих раб, торген свояки, Уруш битва, чора дитина від мішаного шлюбу, шора богатир.

Топоніми тюркські: Ахмечет Сімферополь, Ахтіяр Севастополь, Анадола Анатолія, Варачан, Ітиль, Кабала, Саксин, Сарашен, Хамлидж.

Фахи, посади тюрків: бакши писар, бариши шатерник, бариши + ага, батрак, Бек володар, бельпчи губернатор, Берке міцний, болушчи намісник, дарулан губернатор, даруачи секретар, жабту володар, ільк князь, каган, кундур хаган вищий володар у хозарів, осавул розпорядник, тархан суддя, ташилик чиновник, тутун губернатор, уста майстер, хан, хатун пані, чопан секретар, чур титул у західних тюрків, шад титул родича кагана

Абаш, Абаş, Абаş, т ефіоп – АБАШкине Хк, ГАПІШківка Чг, БарАБАШівка Хк2?, См; пор. НЕГРинці, -ове Зк, Од, -овець Зк, -аші Кв, КУЩини Дп?, -инці Вн, -івка Дп, Хм, -ове Жт, Зп, Кв

Абла, Abła т старша сестра – печ. Абла-Коба Км [Бушаков, 76]; **ОБЛО**ї Хс, -ги См, -жки См авли, avli ~ avlu т двір – **АУЛИ** Дп, ОВЛАші См, **ОВЛО**чин Вл; с. Авли, Баш-Аул Км [Бушаков, 82] агиз, ağız, avuz т рот; початок дороги, перехрестя – с. Авуз-Кирк, ур. АСПЕДлауз Км [Бушаков, 82, 77]; **ГУЗ**івка Хк, -іїв ІФ, ГУДЗівка Чк?, ОГУівка Пл, ОГІівка Вн, Жт, Хк, -ївці Хм Азав, Azav, т ім'я; пор. рід азау в узбеків – с. Азав Км [Бушаков, 83]; АЗОВ Зп2, Км, -ське Дц, Зп Айдар, Aydar, половецьке ім'я (1168 р.) [Баскаков 1985, 80] < Хайдар а лев (епітет халіфа Алі) – **ГАЙДАРИ** Хк, **АЙДАР**-Миколаївка Лг, Новий **АЙДАР**, Ст. **АЙДАР** Лг; с. Айдар, Айдар-Гази Км [Бушаков, 82]

Акацір ~ *акатир*, назва гунського і хозарського родів [Баскаков 1985, 34] – **КОТИР**а Рв, КОЦЮРИ Вл, КОЧУРів Вн, -урівка Од
акача, *акача* чув. орач [Баскаков 1985, 34] – **ОКАЧ**еве Вл, р. **КАЧА** Км, -ли Кв, -лівка Хк, **КАЧ**ин Вл; (+ ер чоловік) **КОЧЕР**ів Жт, -ги См, -гіне Км, -жинці Чк (*акач.ер.джи), -іжки Дп, **КОЧУР**ів Вн, -івка Од
акт(ан) кт кінь [Бушаков, 80] + яр ір друг – АХТіяр* 'друг коней' (пор. Пилип г) (= Севастополь)
алаба, *alaba* тат., башк., винагорода – АЛЯБ'єве См (від *алуфа* а винагорода – **ЛОХ**виця Пл, ЛОХІВка Км, Лохове Зк, Лохня См, ЛАХВичі Вл, ЛАХІВка Вл); пор. *Alaba* у Країні Басків
алаш т рід *алаш* і загальна назва всіх казахів – с. Алач Км2 [Бушаков, 77]; ОЛЕШня См, Чг2, -а **ІФ**, **Тр**, -ин **Хм**, -ів **ІФ**, -ки **Кг**, Хк, -ків **ІФ**, -ківці **Хм**, -ковичі **Вл**
Алл т богатир, герой – ОЛБин Чг, Олибів Рв ?
Алтунопа, половецьке ім'я (1168 р.) < *алтин* т золото [Баскаков 1985, 81] – **АЛТИН**івка См
амбар, *ambar* т, **монг.** комора, амбар – оз. Амбар-Гьоль Км [Бушаков, 78]; **АМБАРИ** См, -ів Од, -не Хк
Анадолу, *Anadolu* тур Анатолія – Анадоль Дц, Анадоли Чв (назви XVIII ст.)
ангар, *aŋgar* каз. долина – р. Ангар Км [Бушаков, 79]

Анна туркм., Одина тадж. 'Адине п., п'ятниця – **ГАНН**івці **ІФ**, Лв, -ів **ІФ**, -івка 46 назв; **ГОН**чий Брід Вл?, **ГАН**жі Пл2?, ГАНжівка Пл, ГАНичі Зк

ант т клятва – АНТопіль Вн, Мк, АНТики См, г. АНТкова у заповіднику Медобори Тр
аралик, *aralıq* т щілина, проміжок – ущ. Курен-Аралик Км [Бушаков, 80]; **ОРЛИК** Пл?, -івка Чг, -івщина Пл
аран, *aran* т хлів, кошара, стайня; кирг. *аран* загін, **хмонг.** *аран* простолудин, чернь – с. Аранкой, Беш-Аран Км [Бушаков, 80]; **ОРАН**і Вл, -и Лв, -е Кв
аргу, *arǵı* т долина між горами; давньотюрк. плем'я *Arǵu* [Бушаков, 80] – **ОРЖИ**ця Пл 2, -ів Жт, Рв
ариш, *arış* т дишло, лікоть – б. Аришлар Км [Бушаков, 80]; АРШуки См, Чг, -ичин Рв; ОРШівці Чв
арнавути тур албанці – Карнаухи Пл, Карнаухівка Дп, Хк?
арпа, *arpa* т, **арвай монг.** ячмінь – с. Арпач, г. Арпали, кад. Муфті-Арпалик Км [Бушаков, 80]; **ОРВ'Я**ниця Рв (див. II. *Арзуван*)
арт, *art* т спина; позаду – дж. Балан-Арди, яр Каян-Арди Км [Бушаков, 80]; АРТинськ Жт, АРТищів Лв?, ОРТиничі Лв
аслан, *aslan* т лев; сміливець – ск. Арслан-Ярлар Км [Бушаков, 81]; **АСЛАН**ове Дц

Аспарух, син булгарського хана Кубрата < т ešberüh товариш-вовк / санск. ušbara титул + афікс -rug [Баскаков 1985, 43; Плетнева 1976, 21-22] – **ЖБОР**івці Зк, **ЖВИР**ка Лв, **ЗБАРАЖ** Вн, Тр, **ЗБАРЖ**івка Вн, **ЗБОРА** **ІФ**, -ів Рв, Тр, **ЗБРАН**ьки Жт, -аньківці Жт, **ЗБРИЖ** Тр, Хм, **ЗБРОЖ**ківка Од, **ЗБРОШ**кове Мк, **ЗБРУЧ** Хм, -анське Тр, -івка Хм

ахлап, *axlap* т дика груша < г āḫlaḍiā – ур. Ахлаплих Км [Бушаков, 79]; **ОХЛОП**ів Вл
Ахмечет т біла мечеть (тепер Сімферополь), імовірна вказівка на зороастрійців, пор. Біла Церква Кв, Білобожниця Тр, Гавро Км, Капсихор Км – **АКМЕЧЕТ**ські Ставки Мк
Баба, *Vaba* п ім'я чоловіче, гу < т батько, святий отець, шейх (голова деяких орденів дервішів); **баавай** хмонг. **тато** [Бушаков, 83] > укр. **бабай** (страшилка для дітей) – **БАБА** См, **БАБАІ** Хк, -йківка Дц, -йкове Пл, БабиноПІлля < баб + похл-?, **КуліБАБА** Кв, Бабичі Зк, Лв, Пл 2, Чк, -вка Жт, Кг, Пл, Бабче **ІФ**, Бабчинці Вн...; Бобилі.вка См, Боб.ине См, -ичі Вл, -івці Чв, Бобли Вл, Боблів Вн, Бобове Зк 2, Бобовище Зк, **БОБ'Ятин** Лв; с. Бабагасан, Бабасан-Найман Км [Бушаков, 83]
Бабур т, нащадок Тамерлана, XV ст. (< бабр леопард?) – **БАБУР**ка Зп, БобуЛинці Тр, БОБРик Жт, Кв, Мк, Пл, См 2, Чг 3, Од 2, Бобричі Жт, БОБРоїди Лв
бавур, *bavur* т печінка; *bavır* т схил гори, **бугор** / пор. *bavurçı*, т ханський стільник, який куштував їжу на кухні, перш ніж подати її ханові – с. Собак-Баур-Сеїт-Алі, Баурча, г. Баїр Км [Бушаков, 86] – **БАВОР**ів Тр, **БОГР**івка **ІФ**, БУГРин Рв?, -инівка Чг; БУРЧАк Зп, См, Лг?
багарин, *bagarin* (*baarin*), плем'я у **монголів**, *бахрин*, плем'я в узбеків, кирг. киргизо-узбецький метис [Бушаков, 85] / пор. *Багрим* кипч. серце моє [Баскаков 1979, 99] – **БАГРИН** Кв, -івка Чв, -івці Вн, -ова Гора Кв (пор. II. *Баграм*)
багла-, *bağla-* т гребля, загата – ур. Бакла, р. Бахлаори, [Бушаков, 85]; **БАГЛА**і Хм 2, -ки Хм

- Баглан* т великий – **БАКЛАН**ове Чг, Бакланова Муравійка Чг (мурини?); ур. Огуз-Баглан Км [Бушаков, 84]
- бадана, badana* кирг., каз. панцир, кольчуга, плем'я бадан узб., бодана каз. – с. Бадана ~ Бодана Км [Бушаков, 83] – **БОГДАН** Зк, -и Кв, Чк, Чг, -ка См; можливо, частина інших 57 назв від основи Богдан- (див. *Богдан*)
- бадрак* т назва племен кількох тюркських народів – с. Бадрак Км2, р. Бадрак Км [Бушаков, 83]; **БОДРІ**вка Хк, БАДЬОРІвка Пл; пор. *Бадри* а скороч. від Бадруддин?
- Базан* т плаксій [Баскаков 1979, 193] – Бажани Дп, Ль, Бажанівка Чг?
- базар* кт, п базар, ринок – с. Базарчик, м. Карасу-Базар (тепер Білогорськ) Км [Бушаков, 86] – **БАЗАР** Жт, Тр, -инці Тр, -івка Жт, -ове Дп
- бай, bay* т пан, богатир – **БАЇ**в Вл, **БАЇ**ха См, **БАЙ**ківка Вн, Дп, -ківці Вл, Тр; **БОЙ**ки ! ІФ 2, См, **БОЙ**ківка Дц, Пл, **БОЙ**ківщина Чк, **БОЙ**кове Зп, См; див. *бек*
- Бай* + ір *баг* бог – БАЙБУЗи Чк, -івка Од 2
- Байдар, Baydar* т ім'я сина Чагатая / або *байтар* а ветеринар, коновал – с. Байдар Км [Бушаков, 86]
- Баймат* т стягн. від Баймухаммад – БАЙМАКИ Ль, Хм?
- байрак, bayraq* т яр; прапор – БАЙРАК Пл 5, Хк 6, См 2; -и Кг, Чв, -івка Вн, -чки Лг; ск. Байрак-Баши Км [Бушаков, 86]
- байтал, baytal* т, *байдас* монг. лошиця, дика кобила – печ. Байтал-Коба Км [Бушаков, 86]; **БАЙТА**ли Од, БАЙДАКове Кг?
- бакал, baqal* тат. озерце – с. Бакал Км [Бушаков, 84]; **БАКА**ли Кв, -ове Од, БАКЛАНове Чг, Бакланова Муравійка Чг (мурини?)
- Бакий* т твердий, вічний [Баскаков 1979, 176] < Баки а вічний Вақи – **БОКІЙ**ма Рв, **БОКІЙ**вка Хм; с. Баки-Елі Км [Бушаков, 84]
- Бакиш* рос ст. прізвисько з т *baqşu* 'писар у татар' (<санскр.) [Баскаков 1979, 31] – **БАКОШ** Зк, *бакиша, baqşa* н горód < п *bahçe* садок – **БАКШ**а Од, См, -еївка Хк, -арівка Хк
- бал, bal* т, *бал* монг. мед – р. Бал-Алма Км / або *бала* т дитина [Бушаков, 84]; **БАЛ**ин Вн, Хм, -инці ІФ, -івка Пл
- балабан, balaban* т мсливський сокіл < *rählevan* п борець, силач – г. Балабан-Кая Км [Бушаков, 84]; **БАЛАБАН**івка Вн, Хк, Хм, -ка Од, БАЛАБИНе Зп
- балакер* рос діал. схід. глечик – БАЛАКИРИ Хм, Балакирівка Лг
- Баламут* т пліткар, інтриган [Баскаков 1979, 34] – **БАЛАМУТ**івка Хм, Чв
- балик* т місто [Баскаков 1985, 40] (пор. *Ханбалик* 1. іст. 'Пекін'; 2. місто в Хозарії [Плетнева]) – **БАЛИКО**-Щучинка Кв, **БАЛИЧ**і Ль, **БАЛК**івка Вн, -івці Чв, -ове Дп, Зп, Од, -а Од, Хк, Хс, -и 7 назв, **БАЛАК**лія Пл, Хк, Чк, БАЛОЧки Зп, -не Дп, **БАЛУЧ**ин Ль, БАЛЮКи Пл, БАЛЬКівці Хм, Сорокові БАЛЬЧики См
- балта, balta* т гострий, сокира – **БАЛТА** Од; також с. Балта-Чокрак, ліс Балта-Кая [Бушаков, 84]
- бараш*, рос ст. придворний шатерник (служник, що ставить князю шатра) з т *baraş* < а *farraş* 'слуга, служник, прибиральник' [Баскаков 1979, 30-31 з посиланням на Даля і Баранова] – **БАРАШ**і Жт, **БАРАШ**івка Жт; БАРИШ Тр, -івка Кв, Мк?; **БОРШ**на Чг, -евичі Ль, БОРШі Вн, Од2, -ів Жт, ІФ, Кв, Ль, Тр, -івка Вл, Рв3, Тр2, Хк, Хм2, -івська Турка ІФ, -івці Вн, -ова Кг, Хк2, -овичі Ль; **БОРОЧ**иче Вл, БОРОХи Хк?, -ів Вл, ПОРХова Тр, ПОРОХонь См, -ня Дц, Хм; **ПОРОШ**кове Зк? (пор. ШАТЕРники Хм, ШАТРИще Жт, См); також с. Біюк-і Кучук-Бараш Км, прізви. Бараш у караїмів [Бушаков, 85]
- бараш* + *ага* – **БОРЩАГ**івка Вн, Кв5 (> етнічна група на Кавказі, див. *В. Борцаг*)
- Барджіль* ім'я сина хозарського хана, шада хозарів < бар + йил народжений у рік барса / Бар-ільк барс-князь [Баскаков 1985, 43; Плетнева 1976, 37, 39] – **БАРИЛ**ів Ль, -івка См, -івщина Пл, -о См
- барик* тп худорлявий – **БАРИК**ине Лг
- бариш* т прибуток – **БАРИШ** Тр, Баришівка Кв, Мк
- басаман, basaman* т багатий, заможний, могутній – с. Басман Км [Бушаков, 85] / або *басманник* рос ст. палацовий пекар, хлібник з т басма печатка [Баскаков 1979, 31 з посиланням на Даля і Радлова]; – **БАЦМАН**и См, БОЦМАНів См

басилик, ставлення печатки – **БАСАЛИЧ**івка Вн

Басих, Васих, гунське чоловіче ім'я [Баскаков 1985, 43] – **БАСИ** Чк, **БАСІ**вка Лв, См2, Хм, -вщина См, **БАСове** Хк, -ань Зп, **БОСІ**вка Чк

батак т болото – р. **БАТАЛИМ** Пл [Стрижак 1963, 34], **БАТАЛИЙ** Чк

батрак з т *батыр* волз. вантажник + -ак – *Батраки* Зп (пор. VI. *bérmunka*)

Батут *Батий* / пор. *batı* захід – **БАТИ**ів Лв (Радехів), ур. **БАТИ**єва гора Кв; яр *Бати* Км [Бушаков, 86]

Батур т богатир, сильний – **БАТУРИН** Чг 2; див. *Бахадур*

башлик, *başlıq* т капюшон; начальник, проводир – ур. *Башлик* Км [Бушаков, 84]; **БАШЛИК** См, -и Вл

Башмак т ім'я чоловіче 'череви́к' / пор. також *бакмак* т дивитися – **БАШМАЧ**ка Дп; **БАКА**ли Кв,

БАКАлове Од; **БОКА**ли Лв, **БОКове** Лг, Дц, Од, **БОКШИН** Рв

Башту т чоловіче ім'я у хозарів 'головний' [Баскаков 1985, 44] – **БЕШТИ** Пл

баяут, *baýaýt* **монг.** багаті́ї, назва племені *баяут*, *байаут* плем'я у туркменів – с. *Баяут* Км [Бушаков, 86], вул. **БАГАВВУТ**івська Кв?, **БОГУТИН** Лв?

баян монг. багаті́й, заможний [Бушаков, 86]; іст. особа *Баян*, аварський каган (570–630); *Баян* т чоловіче ім'я у болгар 'багатий' [Баскаков 1985, 43] – **БАЯНИ**чі Лв, **БОЯНИ** Чв, -ець Лв, -івка Рв, Чв, -чук Чв; **БУЯНИ** Вл, **БУЯНІВ** Лв, **БУЯНКИ** Чг

Баят т бог + *Алі* – **БАЙТАЛИ** Од

Беглюк, *Белук*, половецький князь, батько *Гзака* (1169–1193 рр.) [Баскаков 1985, 82] – **БІЛУХІ**вка Пл, прізви. *Білуха*

Бегмат т, *Бекмат* узб. стягн. *Бегмухаммад* а – **БАХМАТ**івці Хм, **БАХМАЧ** Чг, **БАХМЕТ**івка Хк, **БАХМУТ**івка Лг; -ське Дц, **НОВОБАХМЕТЬЄВЕ** Дц, -утівка Дц2

бек, *бей* т володар, князь, пан; *Бег* т – с. *Бек-Булатчи*, р. *Бельбек* Км [Бушаков, 87]; **БЕКАРІ**вка Зп, -арщина Чг?; **БЕГЕНЬ** Рв, -ма Дп (пор. *Бегім* т пані/ *Бегін* нп кращій), **БЕЖІВ** Жт?, **БЕХИ** Жт, **БИХІВ** Вл, **БЕЄВЕ** См3, **БІІВ**ське Хк, -вці Кв, Пл

бел, *bel* т ущелина, гірська стежка – г. *Анахли-Бель*, хр. *Кокія-Бель* Км [Бушаков, 87]; **БЕЛЕІВ** ІФ, **БЕЛЕЛУЯ** ІФ, **БІЛИН** Зк?, -инівка Тр?, -оки Лв?

бельгічи, т губернатор, начальник т мудрий < *belgi* знак, *belgi*сі той, хто ставить печатку = **монг.** даругачи (див.), т баскак [Баскаков 1985, 40] – **БІЛИЖИН**ці Хм, **БІЛЬКІВ**ці Жт, **БІЛЬЧАКИ** Рв, **БІЛЬЧЕ** Лв, Рв, Тр, **БІЛЬЧИН**, -ка Хм, **БІЛЬШІВ**ці ІФ

Берді т він дав – **БЕРДИ**нове Од, **БЕРДИХИНЕ** Кг, -хів Лв, -чів Жт, -чі Дц, **БЕРД.**івщина Чг, *Берд.*янка Лг, Хк, -янськ Зп, -янське Дц 2, Зп

берендеї, т назва племені або роду < *беренді* т відданий [Баскаков 1985, 63] – Яж**БЕРЕНЬ** Жт

берік дарунок [Баскаков 1985, 44] – **БАРИКИНЕ** Лг

Берк(е) т міцний / або *Берке монг.* майстер – *БЕРКовець* Кв, *БЕРК.оз.івка* Чк < *узи*, *БЕРЕКА* Хк

besim, Besit, besid بَسِيد етнонім: **монг. бесуд**; узб., н *mesim* – с. *Бесіт*, *Месіт* Км [Бушаков, 87]; **БЕСІДИ** Лв, -івка Зп, См, -івщина Пл, -ка Кв, -ки Хм; р. **БЕЗУД** Жт, р. **БЕЗОДЕННА** Рв, -не Дп, -ник Лв, -ня Вн, Кв3

бинар, *binar* т джерело – Татар**БУНАРИ** Од; дж. *Мулла-Бунар*, *Чор-Бунар* Км [Бушаков, 88]

бички, *biçqi*, т ім'я чоловіче, н пилка – с. *Бички* (*Бічке*) ~ *Фицки* Км [Бушаков, 88]; **БИЧКИ** Кв, -івці Тр, **ФІТЬКІВ** ІФ?

білмек, *bilmek* т розуміти – **БІЛЬМАЧ**івка Чг

бін, *bin* т тисяча – печ. *Бін-Баш-Коба* Км [Бушаков, 88]; **БИНДЮГА** Лв?, **БІНЬОВА** Лв?

бітак, *bitaq*, т рід байтак у караногайців, бітак у казахів – с. *Бітак* Км, *Мурзали-Бітак* Км (у Криму мешкали мурзи *Бітацькі*) [Бушаков, 88]; **БИТАК**ове Озеро Пл, **БИТКІВ** ІФ, **БИТИЦЯ** См

Богдан, *Boğdan* т Молдова; молдавський, молдаванин (від імені одного з господарів Молдови) – яр *Богдан-Дере* Км [Бушаков, 88]; **БОГДАН** Зк, -и Кв, Чк, Чг, -ка См, частина інших 57 назв від основи *Богдан-*; з їхньої масовості і топонімічних контекстів можна припустити, що це пізніше пристосування **Оло верди* (пор. *бадана*)

богул, *boğul*-бути задушеним, втопитися – дж. *Углан-Буглан* Км [Бушаков, 88]; **БУГЛА**ї Хм, -аки Жт, Чг, -ів Тр (див. 2. *Бохло*)

Бокей т борець, силач – **БОКІЙ**вка Хм, **БОКІЙ**ма Рв, **БАКА**ївка Чг, **БАКАЄ**ве Чк

Болах, ім'я князя сабірів / *bulaq* т назва тюркського племені [Баскаков 1985, 44] – **БУЛАХИ** Пл, -ів

Чг, -івка Дп, Жт, БОЛОХів ІФ?, БУЛУКи Пл?; прізви. Булаховський; пор. 4. *boloch*
болдир < т метис (*балдр* калм.) – БОЛДИРівка Хк, Бордуляки Лв ?
болкун тат. полонений, слуга – **БОВКУН** Кв, БОВКУНИ Хм; прізви. Бовкун
болушчи т намісник, назва посади у хозар [Баскаков 1985, 40] – **БАЛУЧИН** Лв; прізви. Балушок
Боняк т ім'я половецького хана [Баскаков 1985, 83] – **БУНЯКИНЕ** См, **БУНЯКІВКА** Пл, Буньковичі Лв?
Борисфен, *Ворисθένης* (Геродот) г Дніпро – **ВАР** гунс. назва Дніпра (Йордан, VI ст.), **Вароух**
 печеніз. назва [КБ], пор. ім'я дніпровського печензького племені **Воротацмат** < [Попов, 33]
Борлаг монг. назва племені – с. Борлак Км / *борлак* кт, *борлук* т виноградник – ур. Борла, Болук-
 Астинда Км [Бушаков, 90, 89]; **БУРЛАКИ** Пл, -цьке Дп, Дц, Зп, -ча Балка Од, р. -кова Вн, б. -цька
 Дц, стр. **БУРЛИКОВИЙ** Кв [СГУ, 77]; **БЕРЛОГИ** ІФ, БЕРЛОЗИ Чг
Боут, *могут* назва одного з племен узів [Баскаков 1985, 65] – **БОГУТИН** Лв; **МОГУТНЕ** Зп, Кг;
МОГУЧИЙ Хс (+ Мауці ?)
бочала, т етнонім: род. підр. у туркменів – с. Аджі-Бочала, Біюк-Бочала Км [Бушаков, 84]; **БУЧАЛИ**
 Лв
будак т 'гілка' – БОДАКва Пл, БОДАКИ Тр, БодаЧів Лв, БодаЧів Вл; Будаївці Од, Боярка-Будаївка Кв
булак, *biłaq* т, *булаг* монг. джерело [Бушаков, 90] – кан. БУЛАКів Єрик Од, **БУЛАХИ** Пл, -ів Чг, -івка
 Дп, Жт, прізви. Булахівський
Булгак т замішання, пихатий – **БУЛГАКІВКА** Лг; також с. Булгак Км [Бушаков, 90]
Булган, булга т підбурювач [Баскаков 1979; 1987, 33] – БОЛГАН Вн
булганик, *bulğanik* т каламутний, брудний – р. Булганак Км3, с. Булганак Км [Бушаков, 90]
Булыга, Булыха рос прізвиська від **болхи монг.** незграбний, невіглас [Баскаков 1985, 40] –
БОВШІВ ІФ, **БІЛЬШІВЦІ** ІФ, **БОЛОГІВКА** Хк, БОЛОЖИНів Лв, БОЛОЖІВКА Тр, БОЛОЗІВ Лв (див. 2.
 волх-)
Бургут т орел – **БУРКУТ** ІФ, **БУРКУТИ** Хс
бурдюк т бурдюк – БОРДЮГИ Пл, БУРДУГ Чв, Бурдяківці Тр, Бордуляки Лв
Бури т вовк – БУРИКИ См, БУРИНЬ См, БУРІВКА См, Хк, Чг, БУРИЛОВЕ Мк
Бурлюк т ім'я чоловіче: Бурлюк – син Менгу-Теміра і брат Токти – с. Бурлюк Км [Бушаков, 90];
БУРЛУЦЬКЕ Хк, стр. -ка Виполоч, яр -кий Хк; р. **БУРЛЮК** Км у с. БУРЛЮК Км [СГУ, 78]; прізви.
 Бурлюк
Бяндюк, ім'я чорноклобуцького княжого воїна (1095 р.) < *bāṅdük* 'з родиною' [Баскаков 1985,
 67, 83] – **БЕНДЮГІВКА** Кв
Варачан, місто в Хозарії [Плетнева, 89] / *бар* т барс, тигр + ча – **ВАРАЧИНЕ** См, **БАРЧАНИ** Хк
вар-гун, етнонім (аваро-гун) [Стрижак 1963, 25] – **ВЕРГУНИ** Пл, Чк, Пологи-ВЕРГУНИ Кв, ВЕРИГИН
 См?, ВОР.ОН- ? (гр. *форон*?)
Винех, чоловіче ім'я у болгар [Баскаков 1985, 44] – **ВИННИКИ** Лв2, Пл, Хк, ВИННИЧКИ Лв, **ВИНШОК**
 Вл, **ВИННИКІВЦІ** Вн, **ВІНОЖ** Вн, **ВІНЬКІВЦІ** Хм
гайдамак, *haydamak* т крадій худоби; грабіжник, розбійник > укр. *гайдамака* – скельний навіс
 Алім-Айдамах-Хобаси Км [Бушаков, 82]; бол. **ГАЙДАМАЦЬКЕ** Жт, колодязь -кий Жт, крин. -ка
 Чк, дж. -ке Чк2 [СМУ, 123, 406]
Галі каз, тат. Алі – **ГАЛІВКА** Жт, **ГАЛІЙКА** Пл (пор. тат. Галі, Галім, Галія, Гатаулла, Гіззатулла < Алі,
 Алім, Алія, Атаулла, Іззатулла) [Гафуров, 138-139]
галіс, *halis* т чистий < *xāliš* [Бушаков, 78] – **ГОЛИШІВ** Вл, Рв, -івське См, ГОЛИЧІВКА Рв
гарман, *harman* т тік, гарман < п *harman* тік із зерном – пасов. Харман-Кир, пот. Арманка Км
 [Бушаков, 80]; **ГАРМАНІВКА** Кг, **ГЕРМАНІВКА** Хк
Гирай т могутній – ПРЖОВЕ Од
Годун т дурний – ГОДУНІВКА См, Кв, Годинівка Чв
Гостун, чоловіче ім'я у болгар [Баскаков 1985, 44] – ГОСТИННЕ Вн, Кг, Км, См, -цеве Лв; ГОСТ.
 ОМЕЛЬ Кв? (якщо Гостун < гост + ун 'гун'), пор. Гостомля РФ Курс.2

гун, *хун*, назва племені і племінного союзу гунів [Баскаков 1985, 39] – **ГУНЧА** Вн, ГУНИЧІ Жт, **ГУНЬКИ**
 Чг, Пл, ГУНЬКА Вн, ГУНЬКІВКА Чг; с. **УНІЖ** ІФ, УНятичі Лв, УНучки Чг; **УМАНЬ** Чк? (місц. вимова
 Гумань), УМАНЦІ Вл; р. **ГУНИЩЕ** Кв, р. **УНАВА** Кв (1159: Унья, 1686: Унова), р. УНЯЧКА Лв2, пот.
 УНЯВА ІФ; г. Уніас у Кременецьких горах Тр?; с. **ХОНЬКІВЦІ** Вн, -яків Хм **ОНИШКІВЦІ** Рв, Тр, Хм, -ки
 Пл, -піль Жт, ОНАЦЬКИ Кв, Пл, -ке Пл, -ківка Хк, -ківці Хм, Оношка, ОНОК Зк; див. *хуні*

Гезлеве т, Керкенетіда г (тепер Євпаторія) – КОЗЛОВЕ Лг, Од?, КОЗЛІВ Вн, Вл, Кв, Тр, -ка Вн2, Дц, Мк, См, -щина Пл?

Гзак, *Коза*, половецький князь з роду Бурчевичів (1169-1193 рр.) [Баскаков 1985, 83] – **КОЗА** Зп, **КОЗИН** Вл, Кв2, Рв, Хм, Чг, -ина ІФ, Тр, -инці Вн2, Кв2, -еве Лв, -илівка Чг

Гюн, *gün* тур день – ГЮНІВКА Зп 2

Гьорогли туркм., Гуругли т син відважного – ? Королівка Вн 2, **Лг**, Дп, Жт 3, ІФ 2, Кв 3, **Кг**, Лв 2, Хм, Чк, Королівське **Мк**, Королівщина **См**, Корольки **См**, Корольча **Чг**, Королин Лв?

дадак* т дідусь – **ДАДАКлівка Пл, Дядьковичі Рв 2

дари, *dari*, *tari* т просо, збіжжя – ур. Тариєр, *Дари* Км [Бушаков, 147]; **ДАР**івка Вл, Хс, -ниця Мк, Кв, -ницьке Вл, **ДАР**’івка 4 назви

даруган монг. зберігач печатки, губернатор, командувач [Баскаков 1985, 41] – **ДОРОГАНЬ** Жт, -івка Дц, **ДОРОГУНЬ** Жт; **ДАРАГАН**ове См, **ТАРАКАН**ів Рв, **ДОРОГИН**ка Кв, Чг, -чівка Тр, **ДОРОЖИН**ка Кг, **ДОРОЖНЯ**нка Зп

даругачи монг. той, хто ставить печатку [Баскаков 1985, 40] – **ДОРОГОЖИ**чі Кв ! (пор. вул. Дорогожійська у Києві), **ДОРОЖИН**ка Чг, -нянка Зп

дашик, ташик т чванько – **ДАШ**Ківка Пл, **ДАШ**Ківці Вн, Хм2, **ДАШУК**івка Чк, **ДАЩ**енки Чг; **ТАШ**Ки Хм, **ТАЩ**енак Зп

делі, *deli* т буйний – **ДИЛ**Івка Дц

Денгізех, ім'я меншого сина Аттили < *teniz* [Баскаков 1985, 45] – **ДЕНЬГИ** Чк, **ДЕНЕЖ**никове Лг, **ТЕНЬК**івка Жт

джав, *sav*, *uav* т чужинець, ворог – г. Джаутепе, ск. Явалар у морі біля Гурзуфа Км (пор. Жавтобе 'Сопка для спостереження за ворогом' у Казахстані) [Бушаков, 160, 92]; **ЖАВ**инка Чг; **ЯВ**не Жт, **ЯВ**кине Мк, **ЯВ**че ІФ, **ЖАБ**.че Вл, Жт, Хм, **ЖАБ**оч Жт, **ЖАБ**елівка Вн, **ЖАБ**'янка Чк, **ЖАБ**'є (Верховина) ІФ, **ЖАБ**кине См (Кролевець); див. *жабгу*

джади, *sadi* т відьма, чаклунка – г. Джади-Бурун Км [Бушаков, 88]; **ЖАД**ове Чг, -ень Рв, -ьки Жт, -ькове См, -ова Чв2 (пор. також *джадд* а предок)

Джанторе, т ім'я чоловіче; Янтура салтан, син кримського хана – с. Джантора Км [Бушаков, 92]; ЯНТАРне **Дц**, **Хс**

джебір, *sebir* тур.< а насильство; *вправлення (суглобу)*; відшкодування; *sebirci* алгебраїст – пот. **ЧОБУР**ча Од

дженіче, *seniçe*; *індже*, *ince* т вузький – г. Індже-Йоллар, дж. Інча-Су, ск. Дженіче-Бурун Км, прот. Генічеська або Тонка (Боплан, 1650: *Tonka woda* < **Seniçe suv*), фортеця Генічі (нині Генічеськ Хс), пор. арик Джінішке 'Тонкий' у Каракалпакії [Бушаков, 93, 108]; **ГЕНІЧ**еська Гірка Хс; **ЖЕНИШ**Ківці Хм, **ЧЕН**чики Чг, **ЧАНИЖ** Лв, **ЧАНЬК**ів Хм

джер, *ser* кт, *ep*, *yer* т земля, місцевість – с. Джерджава (Жержава, Черчеу) Км [Бушаков, 161, 93]; **ЧЕР**че Вл, ІФ, Хм, -чик Лв, -чичі Вл, -хава Лв, -ськ Вл, -ці См; **ЧЕРЕВ**ані Пл, -атівка См, -аха Вл, -ач Кв, -ичне Од, -ки Жт, Кв, Пл3, -ківське Дц

джилга, *siğa*; *ілга*, *uilğa*, кт, н долина, яр, улоговина – яр Терен-Ілга, дж. Канджилга Км [Бушаков, 161]; **ЖИЛЬЖА** Рв

Джура т друг – **ДЖУР**ин Вн, Тр, -инці Вн, -ів ІФ, -ків ІФ, **ДЖУЛ**-инка Вн; пор. *чора*

джуртчи, *curtçı*; *юртчи*, *yurtçı* т квартир'єр – с. Джуртчи ~ Юртчу Км2 [Бушаков, 94]; **ДЖУРЖ**івка Хм, **ЖУРЖ**инці Чк, -евичі Жт, **ДЖУРК**ів ІФ, **ЖУРАК**и ІФ; **ЮРЧ**иха Чк, **ЮРЧ**енки Хк, -нкове Хк2, **ЮРК**и Пл, -ине Км, -івка Вн, Дц, Зп, Кв, Од, Чк2, -івці Вн2, Тр, Хм, Чв, Чг, -івщина Чг, -ове Од, Чк, **ЮРОЧ**ки Пл

доган, *doğan* т сокіл – **ТАГАН**ча Чк, -ка Хк, **ТАГАМ**лицьке Пл (пор. Сокіл 8 назв, Соколівка 22 назви) *драгоман* з т перекладач – **ДРАГОМАН**ове Хс, **ДРАГОМАН**івка Тр (див. *Толмач*)

Дулел, половецьке ім'я (1152 р.) [Баскаков 1985, 83] – **ДУЛЯБ**и Тр, **ДУЛІБ**и Вл, Рв2, Рв, Тр *Дурди* туркм. = Турди т живий (букв. залишився) – **ДИР**дин Чк; прізв. Дирда, Дурдинець *емен*, *eten* кт, н дуб – ліс Емен-Даг, Еменлік Км [Бушаков, 104]; **ЄВМЕН**івка Од, **ЄВМИН**ка Чг, б. **ЄМАН**івська Лг, стр. **ЄНЕН**ків См2 [СГУ, 191]

Ерекан, чоловіче ім'я у гунів [Баскаков 1985, 48] – **РИКУНЬ** Кв
Есеґел, назва булгарського роду [Баскаков 1985, 39] – **СОКАЛЬ** Ль, Сокол-?
єні, уепі, яні, джан т новий – Єнікале Км, Джанкой Км3 [Бушаков, 91];
єніш, уепіш т перемога – яр Єнішкая Км / або *Яниш* антр., род. підр. *джаниш* у киргизів – с. Яниш-Кишкора Км [Бушаков, 161, 158]; **ЯНИШ**івка Од; ЄНЬКи Пл, -ів Чг, ЄНКівці Пл, ЄНАКієве Дц
жабгу, ябгу т титул володаря у хозарів і булгар [Баскаков 1985, 41] – с. Джабгу Км4 [Бушаков, 91];
ЖАБче Вл, -инці Тр, -отин Чк, **ЯБ**лунів 6 назв, -лунівка 35 назв, -луниця ІФ, Чв, -лунове 5 назв, -лукове Зп, -лунівське Чг, -лунне Рв, -луновиця Вн, -луня Мк, -лунька ІФ, Рв, -лучне Пл, См, Хк2; див. *джав*

жупа територіальний округ *жупана* (намісника кагана); згодом – соляна копальня – пот. **ЖУП**ник ІФ, -ний Ль, кут. ЖУПа у с. Модричі Ль з давніми закинутими копальнями кам'яної солі (пор. сусіднє с. *Солець*), вул. -на у Дрогобичі Ль; ДЖУПинівка Вн; **ЖУПА**ни Ль на р. -ка, -івка Жт; р. -ія Чв2 від г. -и; р. -ка Ль, -ська Розтока Ль; **ШПА**нів Рв (між с. Обарів і Боянівка !) [Тищенко 2006, нар. 17]; СТЕПАНгород Рв ^Хиночі

зан, зап т нива, рілля – галявина Буюк-Занлар Км [Бушаков, 162]; ЗАНки Хк, ЗАНЬки Жт, Чг (пор. 8. *зани*)

**зюк, *zük* т пор. кирг. *zök* назва казкової тварини велетенських розмірів – мис Зюк Км [Бушаков, 162]; ЗюЗЮКи См

Иргакли, Irgaqli т з тамгою у вигляді гака – с. Ергакли Км [Бушаков, 107]; **ІРАКЛ**івка Вн, **ІРКЛ**ів Чк, р. ІРКЛій Чк2 (на ній с. **ВЕРШАЦІ**) [СГУ, 223], р. **ІРЖАЧ** Чг; ІРШИКи Хм, імовірно, назви ІРЖАВець Чг4, Пл2, Кв2

Іллірик, чоловіче ім'я у гунів і сабірів 'швидкий князь' [Баскаков 1985, 44] / або від *Іллірія* – **ІЛЛІРІЯ** Лг

ільк, ілик т князь, перший, головний (титул у гунів, сабірів і булгар) [Баскаков 1985, 41] – **ІЛЬК**івка Вн, -івці Зк, Хм, -ковичі Ль, -уча Чг, **ІЛЬЦІ** ІФ, **ІЛЬЧ**енкове Зп, Чк; ЛИГівка Хк, ЛИКОшине Дп

Ірник, Ірнек, ім'я сина Аттіли [Баскаков 1985, 44] – ІРИНІВКа Од?

Ітиль, Волга; столиця Хозарії з VIII ст. [Плетнева, 89] – **ТИЛ**явка Тр, ТЕЛЬне Чг, ТЕЛЬчі Вл (пор. чес. Telč)

йилан, uilan т змія – р. Йиланчик Км [Бушаков, 161]; ЄЛАНець Мк, р. Єланчик (пор. 1. *jehlanec*)

йилга, uilga т долина, яр, улоговина / або *їлки* табун, коні – яр Терен-Йилга, р. Джелке-Чокрак Км [Бушаков, 161]; **ЇВЖ**енка Пл, **ЇВК**и Пл

Кабала, місто в Алванії (Азербайджані) [Плетнева, 89] / *кибле* напрям на Мекку? – **КОБИЛЯ**ки Чк, -нка Чг, КОБИЛьня Вн, -ьне Зп, -ля Тр, -ець ІФ, -ецька Поляна Зк

Кабар, ковер назва хозарського роду [Баскаков 1985, 36] – **КАБАР**івці Тр, **КОВЕР**івка Хк
кавун, qavun т диня – г. Каунлук Км [Бушаков, 130]; **КАВУ**ни Мк, -івка Зп, Чк

каган, хакан т цар, вищий титул володаря у гунів, сабірів, хозарів і булгар [Баскаков 1985, 41] < кит. ke-kuan великий хан – **КАГАНЬ** См, КАГАНець Хк, КОВГАНівка Кв, КАГАМлик Пл (з т каһанлік 'каганське'), КАГАРлик Кв, Кг, Од, ур. КОГАНщина Чг; не виключено також КОХАН ІФ, -е Зк, Кг, См, -и Хс, -івка 11 назв, КОФАНівка Хк. З алтайських мов це слово було запозичене до киеворус. кагань: так називають у письмових текстах лише найдавніших князів – Олега, Володимира і Ярослава; інший варіант — хакань; звідси ж сгр. хау́авос тс. [Фасмер, II, 155; ЕСУМ, II, 336]. Термін *хакан* "відомий і старофранконським хронікам як титул шасанус аварс. вождів VII ст."; в кит. джерелах цей титул вперше зустрічається у формі k'o-han "верховний правитель" у текстах про події IV ст., а в алтайців – в орхонських написах у формі qaγan [Менгес, 108]

калач, qalaç кт бублик > укр. калач ~ колач / давньотюрк. плем'я калач ~ халач, народ халадж в Ірані – с. Алач 2, Тогайли-Калач Км [Бушаков, 77, 126]; **КАЛАЧ**еве Мк, -івка Кг, Од, -ківці Хм (див. *алаш*)

калга, qalğa т спадкоємець ханського престолу – с. Калгай-Султан-Тузласи Км [Бушаков, 126]; КАЛКАтинівка Кг?

календер, kalender т мандрівний дервіш – ур. Каландри Км [Бушаков, 109]; р. **КАЛАНТИР**на Хс
калмук, qaltuq т, *халимаг* монг. змішаний – с. Калмик-Кара, Калмук-Кара Км [Бушаков, 127];
КАЛМИКівка Лг2, ХОЛМОК Зк, ХОЛМЕЦЬ Зк, ХОЛМОВець Зк, ХОЛМИ Чг; пор. апелятив
колимага

калта тір калитка – **КАЛИТа** Кв, -инка Вн, -инці Хм, -яки Лв, -янське Чг
канил, qanjil кирг. шкапа – с. Канли Км3 [Бушаков, 127] – **КОНЕЛа** Чк, -ьська Попівка, -ьські Хутори Чк
капан (язи-капан), т назва печенізького племені (*qapan* 'герой, витязь') [Баскаков 1985, 54]; *капан*
т пастка, капкан [Бушаков, 127] – **КАПОН**івка Хк

Каплан т тигр – с. Каплан, Каплан-Ага-Кесеґі Км [Бушаков, 127]; **КАПЛ**ани Дц, **КАПЛУН**івка Пл, Хк2
кара т сильний – **КАРА**євичі Рв

Карабай, т назва печенізького племені [Баскаков 1985, 55] – **КАРАБ**іївка Хм? (див. 7. *харабат*)
карабчит рід в узб. племені юз, плем'я *керавчи* в узбеків – с. Керебчі Км [Бушаков, 108]; **КАРАБ**ЧИїв
Жт, прізви. КАРАВЧЕНКО, КРИВАЧИНці Хм?, **КРАВ**ці Дп, -вка Дп, Хк, **КРАВ**ЧИха Чг, КРАВЧЕНки
Пл, -нкове СМ2

Каракоз, ім'я сина чорноклобуцького князя (1159 р.), 'чорноокий' [Баскаков 1985, 68] –
КАРАЙКОЗівка Хк, КАРАКАЗелівка Кг2

Карас, ім'я чорноклобуцького князя [Баскаков 1985, 68] – КАРАСин Вл2, Рв, -инівка Чг, -иха Хм, -і
Чг, -івка Км, Хк (Чорноглазівка!, Миронівка (Золочів))

карачи т карачей, титул вищих ханських сановників – с. Карачи-Урлюк Км [Бушаков, 128];
КАРАЧіївці Хм, **КАРАЧ**ин Зк, -нів Лв, -енців Хк, КАРАШИНці Тр, -на Чк (пор. м. Карачі у
Пакистані)

каржау, т родовий підрозділ у казахів – с. Карджав Км5 [Бушаков, 125]; **КОРЖ**і Кв, См, -еве Кг, -иха
Вн, Пл, -ів Вн, -івці Хм, -ківці Тр, -ова Тр, Чк3, -івка 6 назв (див. 9. *карха*, 7. *хардж*)

Карлій, Кобяк Карлиєвич, з дніпровських половців [Баскаков 1985, 84] – **КАРЛ**івка Дц, Мк, Пл,
карлик, karlık т льох зі снігом – **КАРЛ**Ківка Мк

карт, qart кт, н, т старий, похилого віку – г. Харт, Карт-Кая, Карт-Бій, Карт-Казак [Бушаков, 130];
Каралез < *карт Іліас 'старий Ілля' [Білецький], с. Ілес, Кара-Ільяс Км [Бушаков, 108]; **КОРТ**.
ЕЛіси Вл, **ХОР**Тиця Чг, о. **ХОР**Тиця Зп (пор. с. Хортиці РФ Новг. на р. Рапля, поблизу с.
Жадово, Крапива 2, р. ПоЖУПинка); **КАР**Тамиш Хк, -амишеве Лг, -овецьке Чг, -ушине Лг
карши, qarşı т ворожнеча, **харш** хмонг. чужий, ворожий – г. Карши-Даг, ліс Карши-Орман Км
[Бушаков, 129-130]; **КОРШ**Илів Тр, -лівка, **КОРШ**ів Вл, ІФ, Рв, -овець Вл; пор. ХОРОСня ІФ, -но
Лв, -ниця Лв, ХОРОХорин Вл, **ХОРОШ**ів Хм, -ки Пл2, -илове Лг, -е Озеро Чг, -еве Дп2, Од, Хк,
-е Лг, Дп2, -а Вн2
катаган, qatağan етн.: рід *катаган* у акногайців, узбеків, казахів, киргизів – с. Катаган Км
[Бушаков, 130]; **КАТЮЖ**анка Кв, **КОТЮЖ**ани Вн2, КОТЮЖини Тр, -инці Вн

качи, qası турк. гребля – р. Кача Км [Бушаков, 126]; **КАЧ**али Кв, -лівка Хк, -нівка Вн, См, Тр, Чг,
-нове Пл, КАЧИН Вл, КАЧУлове Од

кашкар каз баран – **КАШКАР**івка Дп, КАШКАРне Лг

Кереїт, Kereyit т рід у казахів, киргизів, монголів – с. Кереїт (кілька назв) Км [Бушаков, 110];
КУРОїДівка Дп, Дц

керен тп глухий [Баскаков 1979, 30] – КОРЕНеве См, КОРЕНівка Жт 2, См, КОРЕНьок См, КОРИНСьке
См?; прізви. рос. Керенский

кермен, ketmen т, **керем** монг. форт, **кремль** – с. Алма-Кермен, Інкерман, гора з городищем
Ескі-Кермен, Тепе-Кермен Км [Бушаков, 110]; м. **АКЕРМАН** (Білгород-Дн.) Од, Гази**КЕРМЕН**
(Берислав) Хс, **КРЕМЕН**чук Зп, Мк, Пл, -чуки Хм, -ець Вл2, Тр, -ище Кв, -чувате Кг; **КРЕМ**ський
Бугор Чг; імовірно, Ст. КРИМ, пор. Kırımli Tk, *гора* KRIM біля Любляни Нг, KRIMov Cz, CRIMLA,
KRIMling, KRIMMLitz D < сл., монг. (див. також *qırım*)

керт(ме) т зарубка + ли – ЧОРТАЛка Мк; ЧОРТОМЛик Дп, ЧОРТОРИя Вн, Чв, Ст. ЧОРТОРИя Жт,
ЧОРТОРИги См

кидані, етн., монг. плем'я – **КИДАН**ів Тр, -ці Тр, -івка Кв, **КАЙТАН**івка Жт, Хм, Чк; пор. *Китанопа*
кий(у) тур узбережжя + лі – КИЙлів Кв

Кийгач, Qıyğas ген., від дт кий- рубати, різати, зрізати – с. Кийгач Км2 [Бушаков, 133]; КИЯШки Пл,
-ківське Пл

киличей літоп. посол у татарську епоху, від тюрк. *keliçi* прихожий з *kel-* приходити – с. Келечі (кілька ойк.) Км [Бушаков, 109]; **КЕЛЕЧИН** Зк, **КІЛЬЧ**ень Дп, **КИЛИКІ**ів Хм, КІЛКи Жт, КІЛОчки Пл, **КЛИЧ**кове Чк, -ковичі Вл

кипчак етн. т, дт *кипчаг* невдаха – с. Кипчак (кілька назв) Км [Бушаков, 132]; **КИВАЧ**івка Вн?, КІПЧинці Хм?

кирик, *qiriq* т розбитий, зруйнований – Кирк-Єр Км [Бушаков, 133]; **КИРИК**івка См, **КИРИЧ**аї Пл, -кове Дп

кирим, *qirit* т яма, рів – м. Старий Крим Км [Бушаков, 133]; **КРИМ**ка Дц, Зп, Км, Мк, -ки Дц, Кг, Чг, -не Вл2, Рв, -ок Жт, -ське Лг, Дц

китай, *qita*у т рід *китай* в акногайців, башкирів, каракалпаків, узбеків, киргизів – с. Китай Км3+8 [Бушаков, 133]; **КИТАЙ** Км, КИТАЙгород Вн2, Дп, Кг, Хм, -городка Дп; іст. р-н КИТАЇВ у Києві *Китанопа*, половецьке ім'я (1095, 1103 рр.) / **кидані**, **монг.** етнонім [Баскаков 1985, 84] – **КИДАН**івка Кв, **КИДАН**ів Тр, **КИДАН**ці Тр, КИЙДАНці ІФ?; див. *кидані*

Кірей, *Kirey*, т плем'я башкирів, казахів, монголів, *Гірей* т рід у туркменів, киргизів (пор. **монг.** **хэрээ**(н) крук) – с. **Кірей** 6 назв, Джан-Гірей Км [Бушаков, 111]; **КИРИ**івка Жт, -вщина Кв, **КИРІ**івка Чг; **ХИРІ**в Лв

Кобан, син Урусоби, половецького князя (1190 р.) [Баскаков 1985, 85] – **КАБАН**не Лг

Кобяк, половецький князь (1170–1186 рр.), з дніпровських половців [Баскаков 1985, 85] – **КАБАКИ** Дп, **КОБАКИ** ІФ, **КАПАК**лієве Од; **КОВ'Я**ги Хк (пор. *köbek* кт, *göbek* пуп, ім'я чол. тат. *Kübäk* – с. Кобек Км [Бушаков, 111])

ковуї, назва племені чорних клобуків [Баскаков 1985, 65] – **КОВЖИ**жа Пл

кой, *kou* кт село – ДжанКОЙ Км (*джан* тат. гарний або < *єні* новий)

кокора (рос прізвисько) лайливий < тур *kökgä-* лютувати, лаятися [Баскаков 1979, 34] – **КОКОРІ**в Тр, КОКОЛове Кг, КУКАРІ Чг

колан, *qolan* т попруга – с. Колан-Баїр Км [Бушаков, 135]; КОЛЕНці Кв, -цівське Кв

колокута (рос ст. прізвисько) метушливий (> Калакутский, *Калакуцкий*), обл. чвари, метушня < алт *qalaqta-* 'нервувати, метушитися' [Баскаков 1979, 35] – пот. **КАЛАКУЦ**юківський у с. Гринява ІФ (Верховина), с. **КАЛКАТИ**нівка Кг

Колча, *Колчко*, княжий отрок з половців (1097) [Баскаков 1985, 85] – **КОВЧ**ин Чг

конак, *qonaq* т гість, ночівля – пас. Хонак-Дере Км [Бушаков, 135]; **КУНАШ**івка Чг

Кончак, князь донецьких половців (1172–1203 рр.) [Баскаков 1979] – **КОНЧАКИ** Кв, **КІНЧАКИ** ІФ

кориг, *qorig* дт угіддя феодала, **qorig** дт охорона, **хориг** **хмонг.** заборонене – ліс Хорувлар Км [Бушаков, 135]; КОРИЧинці Хм, **КОРОГ**од Кв! (**монг.** -ood, суф. мн.), **ХОРУЖІ** Пл, -івка Пл, См, **ХОРИШ**ки Пл, **ХОРОВ**и Чв, -иця Хм, -ець Хм

Корогли, *Гуругли* т, *Гьорогли* туркм., син відважного – ? **Королів**ка Вн 2, **Лг**, Дп, Жт 3, ІФ 2, Кв 3, **Кг**, **Лв** 2, Хм, Чк, **Королівське Мк**, **Королівщина См**, **Корольки См**, **Корольча Чг**, **Королин Лв?**

корулук, *qoruliq* т невелика огорожена ділянка (гай, садок) у приватному користуванні – с. Курулу, ліс Курлюк, дж. **Хорлу** Км; м. **Хорли** Хс [Бушаков, 106, 135] / або *Карлук*, назва уйгурського племені [Баскаков 1985, 36]; **КОРЛЮК**ове Пл, **КОРЛЮГ**івка Кг, **КОРОЛЬ**ча Чг, -ки См; ст. **Похорлауці** Чв (біля с. **Погорілівка**)

Корязь, половецьке ім'я (1183) [Баскаков 1985, 86] – **КОРЕЩ**ина Пл2

Котрага, ім'я сина булгарського хана Кубрата (650-ті рр.) [Баскаков 1985, 45] – **КАТРАЖ**ка Дп, **КАТРИЧ**івка Хк?

котур, *qotur* т, *котир* н **струп**, **шолуді** – с. Котур Км [Бушаков, 136]; **КОТЮРЖ**инці Хм3, **КОТИРА** Рв, **КОТОРИ**ни Лв, **КОЦЮРИ** Вл, **КОЧУР**ів Вн, -івка Од; **КОЧЕР**ги См?, **КОЧЕРЖ**инці Чк, -ів Жт, -іжки Дп; **коцюрба**, **коцюрбитися**, **куцуруб**; (не виключено, що й основа **ХОДОР**-) – пор. **КОРОСТ**ень Жт, Чг, -и ІФ, -ишів Жт, -ів Лв, -івці Вн, -ки Жт, -ова Тр, -овичі ІФ, -увата Чв, -ятин Тр; **ШОЛУДЬ**ки Вн, См

Кочан антр., родовий підрозділ у казахів – с. Кочан Км [Бушаков, 134]; **КОЧЕ**нове Лг, **КАЧАН**івка Вн, См, Тр, Чг, -ове Пл, **КАЧИН** Вл

Кочій, ім'я печенізького князя (991, 1103 рр.) [Баскаков 1985, 57] – **КОЧЕ**нове Лг, **КОЧИНЕ**-Розпасіївка Лг, **КОЧИ**.чи.не Жт
кощій, раб – **КОЩІ**ївка Кв, **КОШЕ**чки Жт
куба, quba т буланій (у складі назви печенізького племені хабушин-юла) [Баскаков 1985, 55] – **ГУБА**чівка Вн, **ГУБ**ча Хм

Кубрат, хакан булгар (після 635 р.) [Плетнева 1976, 21] – **КУБРАКИ** См, -ове См, **КУБРЯКИ** Мк

Кувйар, назва болгарського роду [Баскаков 1985, 36] – **КОВ'ЯРІ** Лв, **КОВ'ЯГИ** Хк
кувчи кирг. переслідувач; знахар, що відганяє злих духів від породіллі – с. Кувчи (Кувче) Км [Бушаков, 139]; **КОВЧИН** Чг, **КУВЕЧИ**чі Чг, **КОВШИ**лівка Кв

кудаш т 'діти одного батька від різних матерів' (> прізви. рос. Кудашев) [Баскаков 1979, 30]: **КУДАШЕ**ве Чк, **КУДАШ**івка Дц 2

кудаяр т родовий підрозділ у киргизів (з ір.) – с. Біюк- та Кучук-Кудеяр Км [Бушаков, 137]; **Кудоярове** См, **Кударі** См, **Худоярове** Хк (див. 2. *Худаяр*)

Кулас т назва болгарського роду < кул (з **qutlu**) рід + ас т раби-осетини [Баскаков 1985, 36] – **КУЛАЖИН**ці Кв, Пл, **КУЛАЧИН** ІФ, **КУЛАЧ**ківці ІФ; **КУТЛАШ** Зк

Кулдюр т ім'я чорноклобуцького (торцького) князя (1190 р.) [Баскаков 1985, 68] – **КУЛЬТУРА** Дп, Дц, -не Зп?

Кулоба т плем'я донецьких половців < **qutlu** + ова 'щасливий рід' [Баскаков 1985, 79] – **КОТЛУБА**ївка Вн?; **КУЛЯБ**івка Кв, **КУЛЯБ**кине Дп, -Чине См, **КУЛЬБАШ**ине Пл, -шеве Дп

Кулунтай, антр., пор. ім'я чол. тат. Qolintay (qolin лоша + tay афікс уподібнення) – с. Калантай Км, пор. ойк. Калантаева Ву, Колонтай 2, Колонтаєвка, Колонтаєво 3, Колундаевский РФ, прізви. дворян Калантаєви і польс. Kollątaj [Бушаков, 137] – **КОЛОНТА**їв Хк, **КАЛАНТА**їв Кг, -ївка Од

кумани (половці) – **КУМАН**ів Хм, **КОМАНЬ** Чг

кунґрат плем'я у війську Бату-Хана – с. Конрат (кілька ойк.) Км [Бушаков, 135]; **КІНДРАТ**ів Лв, -ки Хм, -ці Пл, -ївка Дп, Дц, Кг, См

кундур хакан, титул вищого володаря у хозарів [Баскаков 1985, 41] – **КОНДР**юче Лг; **КІНДР**івка Пл, -ашівка Хк, -атів Лв, -атки Хм, -атці Пл; **КОДРА** Кв? (пор. гори Кодри Молд.), **Кидрасівка** Вн

кур, *кор* будувати [Баскаков 1985, 36] / **Кур** т герой – **КОРЕЛИЧ**і Лв; **КУР'**янці Вн, -'янки Хм, -яни Тр

курак, *quraq* т порожняк [Баскаков] / або **монг.** *хурах* збиратися, 'людина, що пристала до чужого роду' [Бушаков, 137] – Біло**КУРАКИ**не Лг; **КУРАХ**ове Дц, **КУРАХ**івка Дц; **КУРАШ** Рв, -івці Вн; **ХОРОВИ** Чв, -ець Хм, -иця Хм; прізви. Хорхот; не виключено, що частина назв від основи **Горох**-

курама, *qurama* т збірний, складений, з'єднання – с. Курама-Костель Км [Бушаков, 137]; **КОРМА** Жт, Мокра **КОРМА** Кв, **КОРМАНЬ** Чв

Курт, *Qurt* т вовк, род. підрозділ узбеків і туркменів – с. Курт, г. Курт-Кая Км [Бушаков, 138]; **КУРТ**івка Дц

Курчи ген.: *qurçı* п стрілець, зброєносець, *kursu* т панцерник, латник, чингізханів нойон Хорчі; род. підрозділ курчи у казахів, курджи, гурджи у туркменів – с. Курчі-Кірей Км [Бушаков, 138]; **КУРЧИ**ця Жт, **КОРЖІ** Кв, См, **КОРЧІ** Кв...; прізви. Гуржій

Куря, ім'я печенізького князя (972, 1096 рр.) [Баскаков 1985, 57] – **КУРЯЖАНКА** Хк, -чі Лози Мк, -че Лг, -чівка Лг 3

Кутлук, *Qutluğ* т щасливий, благословенний – зат. **КУТЛУК** Км; с. Кутлук Км [Бушаков, 138]
кутуз т шалений, запальний [Баскаков 1979, 35] – **КОТУЗІВ** Тр, **КУТУЗІВКА** Зк, Мк, Хк

Кутургур, назва гунського і болгарського родів [Баскаков 1985, 36] – **КОТЮРЖИН**ці Хм3, **КАТРАЖКА** Дп?

кучук т малий – КУЧУК Ламбат Км; р. і нп КІЧКас Зп, КИЧУК Од, КИЧинці Чк, КИЧкирі Жт
 кушчи, *qışçı* т сокольничий – с. Джага-Кушчи, Кара-Кушчи Км [Бушаков, 138]; **КУЩИ**ни Дп, -нці Вн,
 КУЩівка Дп, Хм, -ове Жт, Зп, Кг
Кьопек, Көрек антр., *көрек* т собака – с. Колек Км [Бушаков, 112]; **КОП'ЯКИ** Пл, КОПАчі Кв, -ів Кв,
 Чг, -івка Вл, ХмЗ, -инці ІФ; КОПАЙгород Вн < *копач-?; ім'я полов. Кобяк
кьочери, көçери кт непосида, схильний кочувати – дж. Кучарі-Чокрак, Кучарі-Чешме Км [Бушаков,
 111]; **КУЧЕРІ** Пл, -івка Кг, Лв, Пл2, См, Хк; -ів Яр Дц, -ське Хс, -яве См, -явоволодимирівка Хс;
КОЧУРІв Вн, -ка Од, КАЧУРи См, -івка Од, -инці Хм
Кьочмез, Көçтез антр. від кт *көç-*, переїздити, кочувати + *тез* заперечення – с. Кочмес Км
 [Бушаков, 111]; **КАЦМАЗІ**в Вн
кьош-, көш- н переїздити, кочувати – **КОШ**ани Чг, -ів Вл, Кв, -івка Кв, Чг, -лани Вн, -ляки Жт, Тр,
 -мак Чк, -маки Рв, -малів Чг, -манівка Пл, -ове Дп, Пл, КОШЕЛеве Зк, -ів Жт, Лв, -івка Лг, Жт, Хм,
 КОШИЛівці Тр
мамек т родовий підрозділ у киргизів – с. Мамек Км [Бушаков, 116]; **МАМЕКИ**не Чг, МАМЕЧ Жт,
 МАМЧури Лв
мандра, tandra кт кошара, хлів < г *mánтра* – ур. Буліламандра Км [Бушаков, 116]; яр **МАНДРИ**н
 Яр, лог -ин Хк, б. -ичина Хк, б. -ова Дп, р. -янка Чв,
меркіт т рід у башкирів, казахів, киргизів, туркменів, моголів – с. Кара-Меркіт Км [Бушаков, 118];
 МЕРКОТанове См
моголи (монголи) – **МОГИЛ**атів Пл, -ів Дп, Вн, -івка Вн, Дп, Чк, Чв, -івщина Пл, -яни Зп, Лв, Рв, -ьне
 Кг, Пл, -ьчине См
Моначук, ім'я сина чорноклобуцького князя Чагри (1169 р.) < *моншак, мончук* т намисто, амулет,
 талісман [Баскаков 1985, 69] – МОНАЧИНівка Хк, МАНАЧИН Хм, -івка Пл; МОНЧИН Вн, -ці Вн,
 Хм; МАНЧичі См, МАНЧенки Хк, МАНЦівка Хк
Мурза тат., Мирза п – **МУРЗИ**нці Чк, Вершино-МУРЗИнка Кг
нуд монг. очі [Бушаков, 77] – НУДИже Вл? (див. 1. *нотос, Нум*)

*обир, obir*н, *obur* кт ~ гобур гаг. упир, чаклун, ненажера [Бушаков, 121] – ОБЕРТАСів Лв, -ТАСове
 Кг, -тень См, -тин ІФ, ГОПРИ Хс, ГОВЕРла ГОВОРИ Пл, Хм2, -ун.ове См, -уха Лг; р. ГОБЕР Жт,
 ГОВІРка Хм, ГОВОРів Рівчак Чг
обри, авари – **ОБАР**инці Лв (під Луцьком, є на карті); **ОБРОШ**ине Лв, **ОБРАЖ**івка См,
 Раці**БОР**івка Хм, ЩИ**БОР**івка Хм, Сти**БОР**івка / Сти**БИР**івка Лв; літоп. Обровъ (тепер м. Бобро-
 виця Чг) [ЛР, 459, 561]

Огур, назва гунського і булгарського родів [Баскаков 1985, 36] – **ОГУРЦІ**вка Хк, ОПРцеве Хк,
 ОГІРівка Пл, ОГОРодне Дц; **ГУР'І**вка Хк, ГУР'ів Козачок НВ Хк, **ГУРИ**не Хк, -инівка См, Хк, Чг2,
ГУРЩИна Хм, -івці Вн, -івка Кг
оджак т вогнище, пор. рос. очаг – **ОЧАК**ів Мк, -івське Мк, Хс, **ОЖГ**ів Жт, **ОЖЕГ**івка Кв, ОЖИГівці
 Хм
Озден т вільний [Баскаков 1979, 137] – **ОЗДЕНІЖ** Вл, ОЗДів Вл, Уздиця См?
ок, оq т стріла – імовірно, ОКни, ВІКна...
окчу, oqçı т лучник, майстер стріл – с. Окчу-Гаджилар Км [Бушаков, 121] – **ОКАЧ**еве Вл; **ОЧКИ**не
 См, -анівка Пл
Олбырь літоп. ім'я / *олия* + *фор* г носій – ОЛЕПІРИ Пл?, ОЛЕФІРИ Пл?, -щина Пл, -івка Дп, Пл2; пор.
 Олійники Пл, Хк2, Хм, Чг...
орго, örgö монг. 'палац, велика зала; шатро володаря, вождя; особисте повстяне шатро високого
 посадовця' [Kiss, 669] – **ОРЖИ**ця Пл2, ОРЖів Жт, Рв, **РЖИ**щів Вл, Кв, **ІРЖАВ**ець Чг2, **РЖАВ**инці
 Чв; пор. м. Урга, столиці Монголії (від 1924 р. Улан-Батор); м. Кунёургенч туркм. (кол. Гургандж,
 див. Гурган + джи) на Амудар'ї; Ургенцьське, або Хорезмське, море (назва Аральського моря
 у домонгольський час)
орду, ordu т військо; військовий табір; ставка хана – с. Ескі-Орда, Узень-Орда Км [Бушаков, 121–
 122]; **ОРДИ**нці Вн, Хм, -ів Лв, -івка Хк, -о-Василівка Дц
Орка, Orqa т назва роду < *arqa* дт спина, хребет, пор. *arka* т спина – с. Арха-Дересі, Караул-Орка
 Км [Бушаков, 122, 80]; **ОРХОВИ**чі Лв, **ОРШ**івці Чв

Орлюк, Örlük ген. (монг. *orluut ~ örlügud* орлуки, наближені сановники) – с. Орлюк, Байорлюк Км [Бушаков, 121]; **ОРЛИК** Пл, -івка Чг, -івщина Пл (див. *аралик*)
Орхан, ім'я дядька булгарського хана Кубрата; назва племені [Баскаков 1985, 46] – **ОРИХАНове** Пл

Оря, ім'я співака, якого послав Сирча в Грузію до Отрака (1205) [Баскаков 1985, 87] – **ОРЯва** Лв, **ОРЯвчик** Лв

осавул < т розпорядник, виконавець наказів – **ОСАВУЛЬщина** Пл, ЄСАУЛівка Лг

Осалул, Селук, тесть Олега Святославовича (Гориславовича) (1127–1193) [Баскаков 1985, 87] – **СЕЛИХів** Чг, **СЕЛИЧів** Хм, -івка Кв, **СЕЛЮКів** Пл

отар, otar т пасовище, мад., рум. *hotár* кордон, рубіж; укр. *хотар* усі землі, що належать селищу, хутір – с. Отар 6 назв Км [Бушаков, 122]; **ХУТИР** Хм, ІФ, Жт, Чк, -ське Дп, **ХУТОри** Хм, Чк, Вн, -о-Губиниха Дп, -о-Чаплине Дп; **ХИТАР** Лв

Отрак, Отрок, син Шаруканя, батько Кончака і Турандохти – дружини грузинського царя Давида Агмашенебелі (Будівничого) [Баскаков 1985, 387] – **ОТРОХове** См, **ОТРОХи** Чг, **ОТРОКів** Хм, **ОТРИШки** Дп, **ОТРИШки** Зп

Охсун, назва булгарського роду [Баскаков 1985, 37] – **ОКСАНівка** Вн, **ОКСАНИна** Чк

паланджи т сідельник < *палан* п сідло – **ПАЛАНИки** Лв

печеніги, назва хозарського і огузького родоплеменного союзу [Баскаков 1985, 63] – **ПЕЧЕНІГи** Хк, **ПЕЧЕНІЖин** ІФ, **ПЕЧЕНІя** Лв?, **ПЕЧЕНЮги** Чг [Пріцак, 100; Pritsak, 234–235]

Сабир ~ сапир ~ савир, назва гунського, хозарського і булгарського роду і племені, < *sap* об'єднувати + -*ag* афікс імені діяча [Баскаков 1985, 37–38] – **САБАРівка** Вн, **САВАРка** Кв
савири, sav(i)ri т круп, крижі тварини, шкура тварини – с. Савурчи, Сарчи-Елі Км [Бушаков, 140]; **САУРівка** Дц, **САВУР-могила** Дц

савлик, savliq кт, *саглик* т здоров'я – с. Савлук-Су [Бушаков, 141]; **САБЛУКівка** Хс, **СОЛУКИ** Лв, -ів ІФ
Саймчуга, половецьке ім'я (1147) [Баскаков 1985, 88] – **САМЧИНці** Вн, Хм, **САМЧИки** Хм, **СИМОЦЬ** + = **СУЕМЦі** Жт?

сай т річка – **САї** Пл, См, -вка Дп, Пл, -нка Вн, **САЄве** См, **САЙків** Лв, -кове См

Сакав, Saqav т німий, недорікуватий – с. Сакав Км [Бушаков, 140]; **САКАЛівка** Пл?, **СОКОЛівка** 22 назви + 42?

Саксин, місто XII ст., виникле на руїнах Ітиля [Плетнева, 90] – **САСИНівка** Пл, **САКС.АГАНЬ** Дп NB (+ Кагань?)

Самогур, половецьке ім'я (1202), *samγur* 'соболь' [Баскаков 1985, 88] – **САМОГОР**дівка, **САМГОР**одок Вн, Кв, Чк, -одоцьке Жт

Сантуз, половецьке ім'я (1160–1180) [Баскаков 1985, 88] – **САМОТУГи** Чг

Сарашен, Байда, місто в Хозарії [Плетнева, 88] – **СОРОЧЕНЬ** Жь, **СОРОЧИН** Вн, -е Дп2, Зп, -ка Мк, -ське См, -ці Пл2

сарп, sarp т стрімкий, на урвищі – ск. Сарпа-Кая, Сарп-Кая Км [Бушаков, 141]; **ШАРПівка** См, **ШАРПанці** Пл? (пор. V. *Sarapan*)

сати т продаж, сат- продавати [Баскаков 1985, 69] – **САТИів** Рв; **САТанів** Хм, -анівка Хм, **Чк**, -анівська Слобідка Хм; (пор. *Satána* ос, персонаж нартівського епосу [Абаев, III, 39])

Себют, Sovit т астр. Венера [Баскаков 1985, 46] – **СОБИЧ** См, **СОБИЧеве** См, **СОПИЧ** См?

Севар, ім'я булгарського хана < *савер* т 'чорна людина' [Баскаков 1985, 46] – **САВЕРці** Жт, Хм, **САВЕРське** Чг; **КСАВЕРів** Жт, -івка Вн2, Жт, Кв, Хм, -ове Чк

Сирчан, половецький князь (1068, 1107) [Баскаков 1985, 89] – **СИРКівщина** Жт?, **СІРЯКівщина** Чг?, **СІРИКів** Чг?

сичан, siçan т миша, пацюк – г. Сичанлик Км [Бушаков, 142]; **СИЧАНське** Лг, **ЛИСИЧАНськ** Лг?, **СИЧАВка** Од, **СИЧі** Чк, -івка Лг, Жт, Кв, Чк

сіно́р, sinor т межа, кордон < нг *σύνоро* – г. Сінар, перевал Сіно́р Км [Бушаков, 142]; **СИНАРна** Вн, **ДеСИНОРове** Од

Совінех, ім'я булгарського хана [Баскаков 1985, 46] – **САВОНИХа** См, **СОВИНКа** См, **САВИНКа** Чг, **САВИНКи** Чг, **САВЕНКи** Кв, См, **САВИНЦі** Вн, Кв, Пл2, Хк, Хм, Чг

соймон т спритний [Баскаков 1979, 32] – СОЙМИ Зк?, СОМИН Вл?, СУЙМИ Рв, СУЕМці (ст. Сімоць) Жт

сокак, *soqaa* т вулиця, стежка – дж. Сохах-Чокрак Км [Бушаков, 143]; СОХАЧі Чг, СОХАЦьке, -ка Балка Пл

сокир *soqur* т підсліпуватий, кривий [Баскаков 1979, 30] – **СОКИР**яни Вн, Чв, -чин ІФ, -ниця Зк, -не Чк, -на Чк, -ки Хс, -ичі Вл, -иха Пл, -инці Вн, Тр, Хм, Чг, -ин Чг, -а Мк; **СОКУР**івка Кг, -енка Од, СОКОРИки Жт, -ове Од, ОСОКОРИ Пл, -івка Дп, Зп, Хс, Чг; СКОРИки Тр, Хк, -иківка Чк, -інець Чг

солгат, solyat монг. 'дарунок з військової здобичі' – **СОЛОТ**вин Вл, ІФ, **См**, -а Зк, -ине **Жт**; пот. СОЛОТвина ІФ5, Лв4, Зк4, пот. -винець ІФ, потч. -винська Зворина Зк, пот. -винський Зк7, б. -ська **Дц**, пот. -янський Зк; див. IV. *Саладін*

солтик т кульгавий – **САЛТИК**ове **См**, САЛТИКова Дівиця Чг, САЛТИЧія Зп

Сувар, назва гунського, хозарського, булгарського родів / *Сувар*, місто у волзькій Булгарії [Плетнева, 90] < ір. *suvaar* вершник – **СУВОР**івка Мк, -е Зп

сунак, sunaq т жертovníк (кам'яний стіл у храмі) – с. Біюк- та Кучук-Сунак Км [Бушаков, 143]; СУНки Чк, СУНИЧне Чг, ПОСУНЬки Дп, СУМЦі Хк2?

сункак, sunḡaaq каз. високий [Бушаков, 143] – СУГАКи Вн, СУГОКліївка Кг

сюрюк, sürük кирг. стадо, табун; **сурэг** монг. стадо, згряя – кург. Сюрюк-Оба Км [Бушаков, 144]; **СЮРЮК** Зк; **СУРОГ**атка Вн, **СУРАЖ** Тр, **СИРОЖ**кин Жт (є на карті), **СУРГ**ани Кг, СУРГайва Кс, **СУРЖ**ки Пл, СУРЖинці Хм, СУРЖа Хм,

сют т молоко – імовірна вказівка на давнішу присутність галатів: р. СУТінь, -ьбой 'Молочні Води'; -ківці Хм, -оки Чг [Тищенко 2008, 183]

табак, tabaaq т тареля; чинбар / або *табгач*, тамгач т китаєць? – ТАБАКи Од, ТАБАЧуки Рв

табана, tabana т чинбарня – яр Табана-Дере Км [Бушаков, 146]; **ТАБАН**ове Кг

Табин, Tabin ген., кт табун, каз. табин 'табун, стадо', монг. **тавь** (тавин) «50», **тавьт** військовий підрозділ у складі сотні, рід табин у казахів, башкирів, узбеків – с. Табин-Адаргин Км [Бушаков, 146]; **ДАБИН**івка Пл; **ТАВЕж**ня Хк?; село NB **ТОВТ**ри Чв (гори ТОВТРИ 'Медобори' – з фрак. *tʏtr- зубці, пор. пол., слц. Tatry)

табір – **ТАБОРИ** Жт, -ище Жт, См, Чг, -ів Кв, -івка Мк

Тавке, Tavke т ім'я чол., родовий підрозділ у казахів, киргизів – с. Тавука Км [Бушаков, 149]; ТОВКачі Жт, Чг, ТОВКачівка Чг (див. *талкан*)

тавра чув. діал. родичі, свояки [Баскаков 1985, 38] – **ТАВР**івка Кг

тагам т дах – **ТАГАМ**лицьке Пл, **ТАГАН**ка Хк, -ча Чк

Таз, Taz т ген.: рід у туркменів, казахів, башкирів [Бушаков, 148]; **ТЯЗ**ів ІФ ((Галич): Хоростків фаріште, Коростовичі, Озеряни, Мединя, Крилос, Кінашів, Садки, Темирівці, Ганнусівка, Сапогів, Демешківці); **ТАСУ**ів Чг, -унове Км, **ДОС**ин Хм

тай, tau т стригун, лоша – с. Ак-Тай Км [Бушаков, 149]; **ТАЙ**ки Жт, ТАЙкури Рв, ТАЙниця Кв, р. ТАЙна Тр, с. **ТОЙ**кут, прізви. **ТОЙ**ма

тала-, *tala-* т нищити, грабувати, спустошувати / *тал* т верба, лозняк – яр Тал-Дере Км, с. Тали-Іляк Км [Бушаков, 146]; **ТАЛА**ківка Дп, -ове Лг2, **ТАЛ**ове Лг2, -а Балка Кг, ТАЛьки Жт, -ківка Жт, -не Чк, -ське Кв, -янки Чк (див. *таль*)

талалай затинаяко, пор. *алалыкаты* рос ряз. 'затинатися, вимовляти л замість р' NB [Баскаков 1979, 227] – ТАЛАЛАї Вн, -вка Чк, Чг2; (пор. Заїки Пл, Хк, -івка Лг, -ченці, -чинці Пл)

талкан, talqan т толокно, **талх**(ан) монг. хліб (печений) – с. Талканчи-Кірей Км [Бушаков, 146]; **ТАЛАК**івка Дц; білор. прізви. Талаш; **ТОЛОКА** Лв, Пл, ТОЛОКунь Кв, ТОЛУКовичі Лв; **ТОВКА**чі Жт, Чг, **ТОВКА**чівка Чг

талмат, вороталмат т назва печенізького племені [Баскаков 1985, 53] – **ДОЛМАТ**івка Хс (див. *Толмач*)

таль заручник [Баскаков 1985, 89] – ТАЛАківка Дп, -ове Лг2, ТАЛьки Жт, -ківка Жт, -не Чк, -ське Кв, -янки Чк, Рудня ТАЛьська Кв

тама, tamá т етн.: плем'я *тамá* ногайців, узбеків, башкирів (терміном *тамá* звалися монгольські війська, направлені на постійне перебування у завойованих землях для охорони кордонів та підтримки порядку) – с. Тама 2, Бурлак-Тама Км [Бушаков, 147]; **ТАМА**новиці Льв {АТОЛУКовичі !(Мостиська): АРЛАМівська Воля, БАЛичі, КОРОЛин, БОЛЯННовичі, БУХОвичі, ХІДНовичі, ХОРОСниця, ХЛИПлі}, ТАМАра Лг, -рине Мк, -рівка Дп, Чг; ТОМАрине Хс; пор. Тамань РФ; імовірно і ТОМАШгород Рв2, -івка Жт, Кв, Км, См, Хм2, Чк, Чг, -івці ІФ, -піль Вн2 (див. *тамак*)

тамак, tamaq, tamağ т горло; гирло – с. Тамак Км6 [Бушаков, 147]; **ТОМАК**івка Дп3, -івське Дп, **ТОМАХ**ів Рв, -івка Хк; **ТОМАШ**город Рв2, -івка Жт, Кв, Км, См, Хм2, Чк, Чг, -івці ІФ, -піль Вн2 (див. *тамá*)

Тамирхан, Менгу~ (XIII ст.) – **ТАМАРГАН**івка Хк; див. *Темир*

тана, tana т теля, термін вживаний в антропонімії – р. Тана-Су, с. Танабай Км [Бушаков, 147]; ТАНське Чк, ТАНява ІФ, ТАНюшівка Лг

тапчан, tarçan т уступ – г. Козюткен-Топчан Км [Бушаков, 147]; ТОПЧИне Дп, Зк; пор. апелятив *тапчан*

тарак, taraq кт, н, гребінь – відріг яйли Таракташ, ск. Тарак-Хая Км [Бушаков, 147]; **ТРАХ**.ТЕМИРів, іст. Терехтемирів (на відрозі правого берега Дніпра)

тарим, tarim т притока річки; *тарам* каз. розгалуження – с. Беш-Тарим Км [Бушаков, 148]; **ТАРОМ**ське Дп; ТЕРЕМецьке Пл, -ківці Хм, -не Рв, -ці Кв, Хм, ТЕРЕНці Жт; десятки степових річок Дц, Зп, Хс зі складником Тарама: р. **ТАРАМА**, Тишлек-Тарама, *Коста*-Тарама, Хуру-Тарама, Араль-, Хан-, Скума-, Спінджу-, Хурхулу-, Гогоул-, Тамахя-Тарама, Тарама-Чорт-Зна

тарла, tarla т поле, лан – узвіз Хирда-Тарла Км [Бушаков, 148]; ТЕРЛо Льв, -ещина Кв, -иця Чк, -івка Хм, ТИРЛо См, -ова Балка Кг, -івка Вн

Тармач, чоловіче ім'я і назва титула у хозарів [Баскаков 1985, 47] – ТЕРМАХівка Кв

тархан, tarhan, дархан губернатор провінції у гунів [Баскаков 1985, 41] – **ТАРГАН** Кв, мис **ТАРХАН**кут Км; **ТОРКА**нівка Вн, **ТОРГАН**овичі Льв; ТАРАНи Дц, Пл2, -івка Хк, -ове Вн, Дп, -ське См, -ушине Хк, цеве Дп, **ТРУХАН**ів Льв, о. ТРУХАНів Кв, ТРУХань Вн; ще с. Тархан 3, Тарханлар 2 Км [Бушаков, 148]

tat, tat кт гірський і південнобережний татарин, так турки називали переважно арабів і іранців, дт чужинець; **Татиш** ім'я чол. – с. Тат-Елі Км [Бушаков, 149]; **ДАТ**инь Вл; **ТОТЧ**ине Пл, **ТОЧ**евики Рв, -ене Чг, -илове Од; пор. прізви. рос. Татищев

таш, taş, dаш т камінь, *ташчи* каменярь – с. Айташ, хр. Таракташ, Тащи-Конрат Км [Бушаков, 148]; **ТАША**нь Кв, -ине Мк, -ки Хм, -лик Кг, Чк, **ТОШК**івка Лг, **ТАЩ**енак Зп; **ДАША**ва Лв, -инка Жт, -ів Вн2, **ДАШК**івка Пл, -вці Вн, Хм2, ДАШУКівка Чк, **ДАЩ**енки Чг, **ДОШ**не Вл

ташлик, taşlık т каменястий; 'китайський або калмицький чиновник': звані так через круглий гудзик, який вони носили [Баскаков 1979, 30 з посиланням на Юдахина] – **ТАШЛИК** Кг, Чк; р. ТАШАНЬ, Грунь-ТАШАНЬ Пл [Стрижак 1963, 94]; ще с. Ташлик-Даїр Км [Бушаков, 148]

Твірем, Товірем, чоловіче ім'я у болгар [Баскаков 1985, 47] – **ТВОРИНИ**чі Вл

тек кит. вельможний, родовитий, високий [Баскаков 1985, 41] – **ТЕК**ове Зк, ТЕКУча Чк (Умань NB), ТЕКУче ІФ (*тек* + суф. *ча*), **ДЕГ**ова ІФ; ще с. Теґе Км [Бушаков, 149]

текин, тегин т князь, принц, титул у гунів та ін. тюрків; титул, який додавали до імен молодших членів ханської сім'ї [Баскаков 1985, 41] – **ТЯГИ**нка Хс, ТЯГУН Вн, ТЯГУНи Пл

тел, tel т молодняк, відігнаний від матерів – ТЕЛЬне Чг, ТЕЛЬчі Вл, Телелинці Вн, ТЕЛІ.ЖИнци Кв, Хм2

Телеляш (рос прізвисько) балакун, обл. *телелякать* балакати з т *tilla-* 'сваритися, лаятися' [Баскаков 1979] – ТАЛАЛАі Вн, ТАЛАЛАівка Чк, Чг2

Телес, Телеч, чоловіче ім'я у болгар [Баскаков 1985, 47] – **ТЕЛЕШ**івка Кв, **ТЕЛЬЧ**і Вл, **ТЕЛІЖ**инці Кв, Хм2; також с. Телеш (Тлеш) Км [Бушаков, 150]

Темир аз, Темур т залізо – **ТЕМИР**івка Хп, -івці ІФ, ТЕМРюк Дц; Трах**ТЕМИР**ів, іст. Терехтемирів Кв (пор. Узтемир, Хантемир, Миртемир ат імена); також г. Демірджі, гірський прохід Демір-Хапу (7 назв), с. Темір-Булат Км [Бушаков, 101, 150]

тентек, tentek т етн.: рід *тентек* у казахів, узбеків; **монг. тэнэг** дурний – с. Тентек-Уйшунь Км2

[Бушаков, 150]; **ТЕНЕТ**ники ІФ, **ТЕНЬ**Ківка Жт; ТИНиця Чг, -івка Чк, -на Хм, -не Рв, **ТУНИ**Ки Кв {поруч ШУПиКи NB < шупити, КАРАНДинці}; пор. також ТИМКів Хм, -и Пл, -івка Хк, -ове Од

Тервель, чоловіче ім'я у болгар < *terevle* чув. підпирай [Баскаков 1985, 47] – **ТЕРЕБЛЯ** Зк, **ТЕРЕБ**овичі Вл, -овля Тр; пор. 4. *tref*

тере т пан + бей – ? **ТЕРЕБІЖ** Тр, **ТЕРЕБЕЖІ** Лв2, **ТЕРЕБИЩе** Чг, **ТЕРЕБля** Зк < -бја?, -бовля Тр, -бовичі Вл (є і слов'янська етимологія від *теребити*)

терек, *terek* кт, дірек т, п стовп, деревина, кроква – с. Тереклер, Діреклі-Ель Км [Бушаков, 150]; **ТЕРЕХ**и Вл, -ів Кв, -івка Чг, -ове Лг, Жт, См, **ТЕРЕШ**иха Чг, -ів Рв, -івці Хм, -ки Вн, Кв, Пл, См, Хм, Чк, -ківка См, Чг, -ківці Вл, -піль Вн, **ТЕРЕЩ**енки Пл2, См

терен, *teren*, *дерен* т глибокий – с. Терен-Аір, Теренбай, б. Терен Км [Бушаков, 150]; **ТЕРЕН**ці Жт, **ТЕРНа**ва Лв, -авка Лв, Хм2, Чв, -и Дп, Дц, Кг, Пл2, См, Хк, -ики Дп, -ичкова Балка Хк, -ова Балка Дп, Кг, **ТЕРН**увате Дп, Зп2, Мк2, Од...

терс, *ters* т непокірний, **МОНГ.** ворожий – с. Терс-Конду, Терс-Багалак Км [Бушаков, 150–151]; **ТЕРС**янка Зп2, **ТЕРШ**аків Лв, -ів Лв; імовірно частина назв від основи Тарас-, як-от: **ТАРА**Сиця Кв, **ТАРА**Сівці Чв, **ТАРА**Сівщина Кв, См, **ТАРА**Шани Чв, **ТАРА**Ща Кв, Чк, **ТАРА**Щанка Жт; пор. **ТАРА**Сівка (84 назви)

Тетій, половецьке ім'я (1185), полонений Святослава 1184 р. [Баскаков 1985, 89] – **ТЕТІ**в Кв, **ТЕТИЛЬ**ківці Лв, Тр?

Тираніс, чоловіче ім'я у сабірив і гунів [Баскаков 1985, 47] – **ТИРА**Нівка Хм

Тирас, *Тирас* г Дністер – ТУРЛА тур., тат. "Дністер", печеніз. Тройлос (X ст.) [КБ]

тікілі, *tikili* т вертикальний, прямовисний – менгір Теклі-Таш у центрі Байдарської долини, два менгіри Текіль-Таш у с. Скеля Км [Бушаков, 151]; ? **ТЕК**Линь Вл, Чк, -инівка Вн, -івка Вн3, Жт, Рв Тр2, Хм, -я Вл, -янівка Жт

тогай, *toğay* т луг, луговий – с. Тогай, Кентугай Км [Бушаков, 151]; **ТУГА**ївка Хк (пор. Тугай т задоволений)

ток, *toq* т ситий, заможний – с. Токмай, Тохтаба Км [Бушаков, 152]; **ТОК**и Тр, -івське Дп, -ове Дп, **ТОКА**рі Пл2, См2?

токлук, *toqluq* т заможність; род. підр. токлук у киргизів – с. Токлук (тепер Богатівка) Км [Бушаков, 152]; ? **ТОЛУ**Ковичі Лв, **ТОЛО**Кунь Кв, -а Лв, Пл

токмак, *toqmaq* т ціп, товкач – **ТОКМАК** Зп; ще ск. Токмак-Кая 2 Км [Бушаков, 152]

Токсобичі літоп. половецький рід, род. підр. *токсаба* у казахів, пор. *туксаба* т полковник – с. Біюк- та Кучук-Токсаба Км [Бушаков, 152]

Токмакул т, *Тухта* тадж., узб. залишений в живих раб – **ТАХТАУ**лове Пл; **ТАХТА**йка+ Пл (Кобіляки) [Стрижак 1963, 82]

Толмач, *тилмац*, назва хозарського роду [Баскаков 1985, 38] – **ТОВМАЧ** Лв, Чк, **ТОВМАЧ**ик ІФ, **ТЛУМАЧ** ІФ

тооно **МОНГ.** тон, круг верхнього отвору юрти, *тогун* т обід колеса – с. Тогунчи Км [Бушаков, 151]; **ТОН**ка Чг, **ТОН**еньке Дц, **ТУН**ики Кв, **ТУН**ево См

топрак, *topraq* т земля, земляний – с. Топрак-Пілен, г. Топрак-Кая Км [Бушаков, 152]; ? **ТОПО**РИ **Жт**, **Хм**, -ище **Жт**, -ів **Лв**, -івці **ІФ**, **Чв**, **ТОПІР**чики **Хм**

топчу, *topçu* т гармаш – с. Топчиной Км [Бушаков, 152]; **ТОПЧ**і См, -івка Чг, **ТОПЧ**ине Дп, Зк, -а Рв *торки*, етнонім – **ТОРК**и Лв, -ів Вн

Тугортак, *Туортак* г, Тугоркан, тесть Святополка Ізяславича; зять убив тестя списом [Баскаков 1985, 90] – **ТАРТАК**ів Лв, **ТАРТАК** Вн3, Жт, Лв, Чг, **ТАРТАЧ**ок Жт

Тудор, ім'я сина чорноклобуцького князя Сатмаза (1159–1180 рр.) [Баскаков 1985, 69] – **ДУДАР**ків Кв, **ТИТАР**івка Лг; р. **ТЕТЕР**ів?, прізви. Тодорук ІФ (див. 8. *дударуківці*)

туз, *tuz* т сіль – **ТУЗ**ли Мк, Од; ще оз. Тузла, с. Тузла З, коса Тузла Км [Бушаков, 154]

тулі, *tuli* т повний – **ТУЛ**Иголове Лв, См (пор. **ТУСТО**голови Тр), -н Тр, -нці Кв, -чів Вл 2, Туліїв Вн, Тулія Чг, Тулова ІФ, Тулуків ІФ, Тулушка См, Тульчин Вн

туми у < т українсько-татарські метиси – **ТУМ**ень Рв, **ТУМ**ин Вл

Турбей, половецьке ім'я (1150) / *Турней*, назва племені давніх огузів (узів), чорних клобуків літопису < т **торпaju** родичі і всі близькі люди [Баскаков 1985, 90, 66] – **ТУРБАЇ** Пл, **ТУРБів** Вн, -івка Жт, **ДУРБАЙ**ли Од

турки, етнонім – **ТУРЧ**инівка Жт, -инка Жт, -инці Хм
Тутай т ім'я жін. 'шляхетна' – с. Тотай, Тотай-Кой Км [Бушаков, 152]; ? **ТУТА**ки Пл?

тутун, тудун, намісник, губернатор, титул убулгар і хозарів [Баскаков 1985, 42] – **ТЮТЮН**ники Вн, Жт, Пл, -ниця Чг, -никове См; прізви. Тютюнник

тюльпан, tülpan тур тюрбан – **ТЮЛЬПА**нівка Зп; пор. апелятив *тюльпан*
тюрген, törgön т свояки, родичі заміжньої жінки [Баскаков 1985, 66] / або *Турган* т 'той, хто залишився [живим]' [Гафуров 1971, 229] – (Тургенівка Дп, Км, Тургенівка Км2)
тьобел, töbel т, *töböi* кирг. зірочка (на лобі тварини) – с. Кара-Тобель, Коктебель Км [Бушаков, 153]; **ТОБОЛИ** Вл, **ТОБОЛ**ів Лв

Угуз, огуз, уз, назва хозарського роду і племінного союзу тюрків [Баскаков 1985, 38] – **УЗИН** Кв; **ГУЗ**івка Хк, -іїв ІФ

узен, üzen, özen т річка, долина, протока – р. Узень, с. Куру-Узень Км [Бушаков, 156]; **УЗИН** ІФ, **Кв**
узюм, üzüm, т виноград – яр Юзюм-Дерек Км [Бушаков, 162]; **ІЗЮМ** Хк, -ське Хк2
Уйшюн, Üyşün, İşün, етн. роди караногайців, башкирів, узбеків, каракалпаків – с. Уйшунь (Ішунь) кілька назв, Біюк-Ішунь Км [Бушаков, 156]; **УШН**я Лв, Чг?

улак, ulaq т гонець, кур'єр, вістовий; улак дт верховий кінь, поштовий транспорт на перегонах між станціями [Бушаков, 155]; **УЛАК**ли Дц

Улан, половецьке ім'я (1097) [Баскаков 1985, 91]; у Криму ханський син без права на престол – с. Улан-Елі 4 + 3 Км [Бушаков, 155]; – **УЛАН**ів Вн, -івка Вн, -ове См

Улаш, Улашевичі, ім'я і назва половецького роду (1185) [Баскаков 1985, 91] – **УЛАШ**івка Кв, -ківці Тр, -анівка Жт, Хм

Улучи, уличи, улиці етнонім [Баскаков 1985, 80] – **УЛИЧ**не Лв, **УЛИЦ**я См; ? **УГЛИ** Вл, Рв, Чг, -ище Рв, -ова Рудня Чг, -уватка Чк, -я Зк

ульван, гульван т подарунок – **УЛЯН**ики Вн, Кв, частина назв Улянівка...

уруш т битва (пор. **Урусоба**, батько Кобана і Колдечі (1103 р.) < т битва [Баскаков 1985, 91]) – **УРИЖ** Лв, Урич Лв?; **УРС**алівка Кв, **УРС**олівка Мк, Русилів Лв, Тр, Русалівка Чк, Русів ІФ, Русівщина См, Русовичі Вл, Руснів Вл, **Росівка** Жт, **Росава** Кв, Роси Лв, Роснівка Лв, Росолівці Хм, р. Рось?, Русивель Рв

уршук, urşuq т веретено – с. Урчук (Орджак) Км [Бушаков, 155]; **ОРЧИК** Хк

Уста т майстер (перс. оstad) – **УСТЯ**нівка Хм?

Учкун т іскра – **УЦЬ**Кове См?

Хамлидж (Ханбалик), місто в Хозарії [Плетнева, 91] – **КИМЛИЧ**ка См

хан, володар, вищий титул у тюрків і монголів < кит. **kuan** [Баскаков 1985, 41] – **КОН**ева Вн, -еве Кг, -ела Чк3, -ик Рв, -ики Хк, -илівка Хм, **КО**нище Вл, **КО**нищів Вн, **КО**нів Лв, **КО**новиця Тр, **КО**новка Чв, **КО**ноненки Пл, Хк, -ононкове См2, -они Пл, -онівка Лг, Кв, Пл, Чк2, **КО**нонове-Івасів Чк, **КО**нонча Чк; **ХОН**яків Хм, -ьківці Вн, **КОНЬ**кове Дц, -ятин Чв, Чг; **КА**нів Чк?, -ка Кг, Хм, -цеве Хк, -щина Чк, Чг, Пл; ще с. Хан-Елі 2, Ханлик Км [Бушаков, 157]

ханиш, ханіш т дружина хана, ханша – с. Ханишкой Км [Бушаков, 157]; **КАНІЖ** Кг (звідси більша ймовірність, що Канів < хан), **КО**нище Вл, **КО**нищів Лв, прізви. Кониський

Хантемир т – **КАНТЕМИ**ри Хк, **КАНТЕМИ**рівка Пл

хатун, катин т пані, титул дружини вельможної особи у хозарів < согд. **xwātūn** цариця [Баскаков 1985, 42] – **ХОТУ**ниці Чг, **АВТУ**ниці Чг?, **ХОТИН** Рв 3, Чв, **ХОТИН**івка Жт, Чг, **ХОДУ**ня См, **ХОДУ**наївка Хк

хозари – **КОЗАР** Лг, -ик Лг, -и Чг, -і ІФ, -івка Вн, Чк, -овичі Кв

хөвд **хмонг.**, *köbke* т мох, *köv* турк. яр, *köv* кирг. яма [Бушаков, 111] – **ХОВД**іївка Чг?, **ХОВК**івка Чк

Худай + ли т богове – **ХУДОЛ**івка Пл, Чк; **ХУД**іівці Тр {контекст на карті (БОРЩІв): **ХУДИК**івці, БІЛЬче-ЗОЛОТе (<Золотоординське?), ЮР'ЯМпіль, ЗБРИЖ < Аспарух?, ЗБРУЧанське, БУРДЯКівці, ІВАНЕ-Пусте, ТУРИЛЬче, ГОРОШова), ХУДлове Зк; також с. Кудайчик, Кудайгул Км [Бушаков, 158]; можливо, частина назв від основи Китай-

хуни, хини, гуни – ОНове Кг, ОНок Зк, -івці Зк, ОНут Чв; **ХИН**очі Рв, **ХИН**івка Рв, Любо**ХИНИ** Вл, Радо**ХИН**ці Лв, Пере**ГІН**ка Хм, Пере**ГІН**ське ІФ, По**ГІН**ьки Вл; оз. РадУНЬ Кв, р. УНава Кв, **ГО**нятичі Лв; імовірно, Пере**ГО**Нівка **Кв, Кг, Пл**, По**ГО**Ня ІФ, По**ГО**Нівка Хк; див. *гуни*
цецен монг., *чечен* т красномовний – с. Чечень-Юрт Км [Бушаков, 95]; **ЦЕЦЕН**івка Тр!
чабак, *çabaq* кт вечірня зоря; лящ < чапак п лящ – с. Чабак Км [Бушаков, 94]; **ЧАПАК**івка Пл, ЧЕПИ**Г**івка Лг
чавуш, *çavuş*, т оповісник; посада в Хозарії; ватаг – печера Чаус-Кобаси Км [Бушаков, 95] / джоуз п волоський горіх – **ЧАУС** Дп, -ове Мк2; ЧАСів Яр Дц (див. *джав*)
Чагри, ім'я батька Моначука Чагровича, чорноклобуцького князя (1169 р.) / або *Чакар*, назва болгарського роду [Баскаков 1985, 69, 39] – **ЧАГР**ів ІФ, ЧАГОР Чв, **ЧАГАР**івка Хм, ЧАГАРі Вн, Тр2 (пор. *чехр* п рід?)
чакмак, *çaqmaq* т кресало, кремінь; плем'я в узбеків / або *чакил* т рінь – с. Чакмак Км [Бушаков, 95]; ЧАКва Рв?
чая, *çaya* т відчайчух / або *джай* т лук – с. Чая Км [Бушаков, 95, 147]; **ЧАЙ**ка Вн, Км, -ки Дп, Кв2, -кине Хс, Чг, -ківка Жт, Од, Хк2, Чк, -ківське Од, -ківщина Пл, -ковичі Лв, -чинці Тр (пор. рос. *отчаянный*)
чегелек, *çegelek* т місце для вогнища в юрті – с. Чегелек Км [Бушаков, 95]; ЧЕКАЛенка Од, **ЧЕЧЕ**Леве Пл, -івка Вн, -іівка Кг, -ьник Вн, Хм
чегене, *çegene* т рід в узбеків, *çekene* кирг. малий, частковий – с. Чегене (Чігіне) Км [Бушаков, 95] – **ЧИГИН** См, ЧУГУ**Н**івка Хк, -о-Крепінка Дц

чегір, *çegir* ~ *çekir* т беркут; назви родів у казахів, туркменів, киргизів – с. Чегер ~ Чегір ~ Чігір КмЗ [Бушаков, 96]; **ЧИГИР**і Жт, **ЧИГИРИН** Од, Чк, ЧИГИРинівка Чк, ЧИГИРинське Кг; **ЧИГРИН**ів Пл, ЧИГРИ**Н**івка Дп

челебі, *çelebi* т шляхетний, челебі – с. Челебілер, Челебі-Елі Км [Бушаков, 96]; **КЕЛЕБЕР**Да Пл, Чк, -івка Пл (челебі + барде п?)
чельмек т гончар – с. Чольмекчі Км [Бушаков, 99]; КЕЛЬМЕНці Чв?
чепні, *чабі* т плем'я огузів і туркменів [Бушаков, 95] – ЧЕПИНе Дп, ЧЕПа Зк, ЧЕПЕЛІ Вн, Лв, Хк, -в Чг, -вка Хм
чербій *çerbi монг.* чин при дворі Чінгіс-Хана [Бушаков, 96] – **ЧОРБ**івка Пл, ЧЕРЕВИчне Од, ЧЕРЕВач Кв...
чешме т, кішме джерело – ? КИШЕНьки Пл, КИШЕНці Пл, КИЩЕНці Чк, КИШИНці Кв, КИШИН Жт
чинграв, *çingrav* пор. каз. *şingrav* глибокий колодязь, урвище – р. Чонграв, с. Ак-Чинрау [Бушаков, 96]
чоку, *çoqı* т, *çoqı* каз. вершина – г. Чука, с. Цуку Км [Бушаков, 98]; **ЧУК**ва Лв, -ів Вн -алівка ІФ; ШУКайвода Чк?; ЩОКів Рв, ЩОКоть Чг?, ЩУЧа Гребля Чг, ЩУЧинці Вн, Балико-ЩУЧинка Кв
чолаг, *çolağ* п > *чолак* кт, **шолок** н каліка – г. Чулак-Кая Км [Бушаков, 97]; **ЧУЛАК**івка Хс; ЧУЛАТів Чг?, ШЕЛЕХове Од, Хм, ШОЛОХове Дп, ШОВКунівка Лг, ШОВКопляси Пл, Хк, пор. станція Шелковская РФ

чомак, *çotaq* т мусульманин (в устах іновірців) – с. Чомак-Кари Км [Бушаков, 97]; < джума а п'ятниця, пор. – **ЧУМАК** Дц, Чг, -ки Дп4, Дц2, Пл, -кове Км, См, -цьке Зп, **ЧУМАЛЕ**ве Зк

чонгар, *çoŋğar* кт, пор. *şalgar* каз. неозорий, безмежний, широкий – **Чонгар** Хс (весь простір, що прилягає до Сиваша, відомий під іменем *Чонгар*) [Бушаков, 97]; ЧИМБАРівка Хм?, ЧМИРівка Лг, Кв, Чв?
чопан т чабан; титул у болгар: секретар [Баскаков 1985, 41] – **ЧАБАН** Жт, -и Кв, Хм, -івка Лг, Зк, Од, Хм, -ка Кг 2, Мк, -ове Вн, Лг, -ське Од
чора, *çora* дитина від мішаного шлюбу; раб, укр. джура ~ чура < žiga п – с. Чора, Акчора КмЗ [Бушаков, 98] (див. *Джура*)

чорба, *çorba* т юшка, щерба – с. Чорба-Докен Км [Бушаков, 98]; **ЧОРБ**івка Пл, ЧОРБова Балка Мк;
ЩЕРБАк Дц, -ки Зп, Кв, ПлЗ, Хк, ЩЕРБини Жт, -инівка Дп, Дц, См, Хк, Чк...
 Чорбан, чоловіче ім'я у хозарів < *чолпан* астр. Венера [Баскаков 1985, 48] – ЧЕРЕВАНі Пл?,
Чорзун монг. ім'я чоловіче, *джіркін* плем'я у монголів [Бушаков, 94] – ЧЕРГАНівка ІФ
 чубар, *çubar* кт, шубар н рябий, пістрявий – с. Чубар-Пристав Км [Бушаков, 99]; **ЧУБАР**івка Жт, Зп,
 прізви. Чубар
 Чугай, син Кончака (1180) [Баскаков 1985, 91] – **ЧУГАЛ**і Тр, **ЧУГУ**ї Пл, -в Хк, ЧУГУЄве Дп; прізви. Чугай
 чукур, *çuqur* т яма, онгор **цонгор монг.** ями – с. Чокурча Км [Бушаков, 99]; **ЦУКУРИ** Хс, -ине Дц

Чули, Чул, ім'я хозарського кагана [Баскаков 1985, 48] – **ЧУЛО**вичі Лв, **ЧУЛА**тів Чг
 чур, *çur*, титул у західних тюрків (зокрема, печенігів) [Баскаков 1985, 52] – **ЦУР**ень Чв, ЦУРків
 Рв, ПідЦУРків Рв, **ЦИР** Вл, ЦИРкуни Хк; **ЦЮРУ**пи Кг, Хс, ЦЮРяни Пл, р. ЦЮРИло в с. Диканька
 Пл, **ДЖЮРИ**лиха См [Стрижак 1963, 69]; Ку**ЧУР.ГАН** Од2, Ку**ЧУР**ів Чв2, Ка**ЧУРИ**нці Хм, -івка
 Од, Ко**ЧУР**ів Вн, Мам**ЧУР**і Лв?
 чухут, чуфут, хозарин – ур. **ЧУХУТ**ів Яр См, **ЧУФУТ**кале Км, ЧУХЕлі Хм, ЧУтове Пл, ЧУтівка Кг,
 Пл; **ЯГОТ**ин Кв; пор. г. ЧУФЫТ-Кула Молд., р. ЧУФИСТовка л Оки РФ

чучак підрозділ роду у казахів – с. Чуча(к) Км [Бушаков, 99]; **ЧУЧ**еве Рв, -мани Лв

шад, титул, що вказував на спорідненість його носія з каганом у хозарів [Баскаков 1985, 42] –
ШАДура Жт, -урка Пл, **ШАТ**івка Хк, -ківка Лг, -ура Чг, ШАТ.РАВИНе См, ШАТ.РАВИНа Кг;
ШАЦЬк Вл; **ШОТ**івка Хс

Шалим, рос ст. прізвисько з т *шалим* жменя – **ШАЛИМ**івка См, Салимівщина Пл
Шарукан, половецький хан (1068-1107) [Баскаков 1985, 91] – ШАРАПАНівка Вн?
шеремет, *şeremet* т настирний, балакучий, спритний < п шір лев + мард людина – р. Шеремет-
 Су Км [Бушаков, 145]; **ШЕРЕМЕТ**ів Жт, пор. *Шеремет* рос ст. прізвисько з т шахрай, горлай,
 негідник [Баскаков 1985, 83]
Шигай, *şığay* т ім'я чол., шігай род. підрозд. у киргизів – с. Шігай Км [Бушаков, 146]; ШУГАІвка Хк,
 ШУКАЙвода Чк (див. II. *шугай*)
шишак рос ст. з т *шишак* шолом – **ШИШАКИ** Пл 2, ШИШАЦьке Пл, ШИШКине Дп, Кг, Км, ШИШКівка
 Хк, Чг, ШИШКівці Лв, Тр, Хм, Чв 3, ШИШКове Лг (пор. Шоломия Лв, Шоломиничі Лв, Шоломки Жт)
шора, воїн, богатир (у складі назви печенізького племені кварчі-чур) [Баскаков 1985, 52] – **ШУРА**
 ВнЗ, -ине Мк, -ове См
шульга т лівша – **ШУЛЬГАН**івка Тр, Шульги Пл, Шульгинка Лг, Шульгівка Дп 3, Чг, Шульське Хк,
 Шуляки Чг, Чк (і прізви. Шульга, Шульгач, Шульженко з чув. *сулахай*)
юрт, *yurt* т дім, місце мешкання – р. Юрт, с. Ескі-Юрт Км [Бушаков, 160]; ЮРЧиха Чк, -енки Хм,
 -енкове Хк2, напевно, частина інших назв від основи Юр- (пор. у старчачій мові *юртовник*
 'повіт' [Кушпет, 412])
яга, *yağa* т, *джага* кт край, берег – с. Джага Км13 [Бушаков, 91, 158]; **ЯГАН**івка См, ЧАГів Вн
язи, *yazi* т степ, рівнина – ЯЗавні Вл, -винка Кв, -винки Вн, -ів Лв
язили, *yazılı* т списаний – г. Язили-Таш (Грамата-Кая) Км [Бушаков, 160]; **ЯЗЛ**івчик Лв
яй, *yaŭ* т лук, **яйджи** лучник – г. Джай-Тюбе, с. Джайчи Км [Бушаков, 160]; **ЯЄЧ**не Хк

як, *yaq*-т палити. спалювати – г. Катран-Яккан-Тепе Км [Бушаков, 159]; **ЯК**личі Чг

яманчи т рід в узбеків, *джаминчи* т покривало – с. Джаминчи Км [Бушаков, 91-92]; **ЯМЕН**ець Жт

Яраш т згода – **ЯРЕШ**ки Жт, Кв, ЯРЕСьки Пл 2, ЯРИШів Вн, ЯРИШівка Вн 2, **ЯРОШ**і Пл 2, См, Хк,
 ЯРОШівка Кв, См, Хк, Чк, ЯРОШенка Вн, ЯРОШик Хс, ЯРУШичі Лв

ярилгач, *yarılgaç* т помилування, рятунок, визволення – морська затока Ярилгач, оз., р., с. Джа-
 рилгач Км, також о. Джарилгач у Чорному морі [Бушаков, 159-160]

Література

- Абаев В.И.* Историко-этимологический словарь осетинского языка. Т. III. Ленинград, 1979.
- АТП – Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ. – К., 1973.
- Баранов Х.К.* Арабско-русский словарь: В 2 т. М., 1970.
- Баскаков Н.А.* Русские фамилии тюркского происхождения. М., 1979.
- Баскаков Н.А.* Тюркская лексика в «Слове о полку Игореве». М., 1985.
- Білецький – Геродот.** Історії в дев'яти книгах / Переклад і коментар А. Білецького. К., 1993.
- Бойс М.* Зороастрийці. Вєровання и обычаи. М., 1988.
- Бушаков В.А.* Лексичний склад історичної топонімії Криму. К., 2003.
- ВИ – Всемирная история: В 10 т. М., 1955–1970.
- Волкова Н.Г.* Этнический состав населения Северного Кавказа в XVIII – начале XX века. М., 1974.
- Гафуров А.* Лев и Кипарис. О восточных именах. М., 1971.
- Гафуров А.* Имя и история. М., 1987.
- ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: В 7 т. К., 1982–2006...
- КБ – Константин Багрянородный.* Об управлении империей. М., 1990.
- Кушпет В.* Старцтво: мандрівні співці-музиканти в Україні (XIX – поч. XX ст.). К., 2007.
- Плетнева С.А.* Хазары. М., 1976.
- Прицак О.* Печеніги // Укр. історич. журн. Укр. іст. т-ва. № 1–3 (25–27). Нью-Йорк – Мюнхен, 1970. С. 95–101. (Удоступнив К. Рахно.)
- Ртвеладзе Э.* Великий шелковый путь. Энциклопедический справочник. Ташкент, 1999.
- СМУ – Словник мікрогідронімів України. К., 2004.
- Тищенко К.М.* Арабський пласт топонімії України. К., 2008.
- Тищенко К.* Етновна історія прадавньої України. К., 2008.
- Тищенко К.М.* Зороастрійський пласт топонімії Європи // *Studia linguistica.* Збірник наукових праць. К., 2009. С. 348–355.
- Тищенко К.М.* Малярський пласт у топонімії України: імена Арпадідів // *Східний світ*, № 4, 2007. С. 133–142.
- Тищенко К.* Мовні контакти: свідки формування українців. К., 2006.
- Фасмер М.* Этимологический словарь русского языка: В 4 т. М., 1964–1973.
- Трубачев О.Н.* Названия рек Правобережной Украины. – М., 1968.
- Encarta – Microsoft Encarta Interactive World Atlas 2000.
- Kiss L.* Földrajzi nevek etimológiai szótára. Budapest, 1980.
- Platts J.T.* A Dictionary of Urdû, Classical Hindî and English. London, 1884.
- Pritsak O.* The Pečenegs: A Case of Social and Economic Transformation // *АЕМАЕ*. I. 1975. P. 211–235. (Удоступнив К. Рахно.)